

**КИЇВСЬКИЙ СТОЛИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА**

Факультет психології, соціальної роботи та спеціальної освіти
Кафедра спеціальної та інклюзивної освіти

МАГІСТЕРСЬКА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на тему:

**ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ СЛОВЕСНО-ЛОГІЧНОГО
МИСЛЕННЯ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З
МОВЛЕННЄВИМИ ТРУДНОЩАМИ**

Студентки 2 курсу,
групи ЛОГм-1-24-1.4.з,
другого (магістерського) рівня
галузі знань 01 Освіта/Педагогіка
спеціальності 016 Спеціальна освіта
освітньої програми 016.01.01 Логопедія
Шерепенко Юлії Володимирівни

Використання чужих ідей, результатів
і текстів мають посилання на
відповідне джерело

(підпис студента) _____
(ініціали, прізвище)

Науковий керівник:
Хомик Тетяна Василівна, кандидат
педагогічних наук, доцент кафедри
спеціальної та інклюзивної освіти

Кількість балів: _____ Оцінка: ECTS _____

Допускаю до захисту
перед ЕК

Голова комісії _____
(підпис) (ініціали, прізвище)

_____ Олена Мартинчук,
завідувач кафедри спеціальної та інклюзивної
освіти

Члени комісії _____
(підпис) (ініціали, прізвище)

(підпис) (ініціали, прізвище)

(підпис) (ініціали, прізвище)

(підпис) (ініціали, прізвище)

м. Київ – 2025 р.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. Теоретичні аспекти формування словесно-логічного мислення у дітей старшого дошкільного віку	8
1.1. Поняття про словесно-логічне мислення: визначення, структура, значення у розвитку дитини	8
1.2. Взаємозв'язок у розвитку мисленнєвих операцій та мовлення у дітей дошкільного віку в умовах типового розвитку	13
1.3. Особливості сформованості словесно-логічного мислення у дітей дошкільного віку з мовленнєвими труднощами	18
Висновки до першого розділу	23
РОЗДІЛ 2. Експериментальне дослідження стану сформованості словесно-логічного мислення у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами	25
2.1. Обґрунтування та зміст експериментального дослідження	25
2.2. Аналіз результатів експериментального дослідження	32
Висновки до другого розділу	45
РОЗДІЛ 3. Методика формування словесно-логічного мислення у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами засобами LEGO-конструювання	47
3.1. Організація та етапи формувального експерименту	47
3.2. Аналіз результатів формувального експерименту щодо стану сформованості словесно-логічного мислення у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами засобами LEGO-конструювання	54
3.3. Прикладні аспекти застосування LEGO-конструювання у формуванні словесно-логічного мислення у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами	63
Висновки до третього розділу	65
ВИСНОВКИ	67
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	69
ДОДАТКИ	76

ВСТУП

Актуальність дослідження. У сучасному світі розвиток когнітивних здібностей є основою для успішної інтеграції дитини в навчальний процес і соціальне середовище. Одним із важливих компонентів когнітивного розвитку є словесно-логічне мислення, яке забезпечує здатність до аналізу, синтезу, узагальнення, встановлення причинно-наслідкових зв'язків, формування суджень та висновків. Словесно-логічне мислення досліджували багато науковців. J. Bruner наголошував, що когнітивний розвиток дитини залежить від її активної взаємодії з мовленнєвим і культурним середовищем. D. Olson пов'язував розвиток словесно-логічного мислення з оволодінням писемним мовленням та здатністю оперувати абстрактними поняттями. В Україні питаннями щодо розвитку мислення у дітей розглядали М. Андрусенко, Н. Ваганова, І. Войтюк, С. Гой, В. Імбер, В. Кошель, І. Куліш, С. Пехарева, С. Чупахіна, М. Шопіна та ін.

Спостереження Л. Вавіної, О. Ткаченко та ін. засвідчують, що за умови типового розвитку словесно-логічне мислення починає активно розвиватися в дошкільному віці та вдосконалюється в молодшому шкільному. Дослідження В. Rogoff підтверджують, що мислення, як психічний процес, формується в процесі соціальної взаємодії дітей, коли вони оволодівають мовленням і навичками логічного аналізу. Своєю чергою, Р. Greenfield наголошувала на залежності когнітивного розвитку та мовлення. Оскільки останнє сприяє вираженню абстрактних понять, здійснювати елементарний аналіз, порівняння, класифікацію предметів за різними ознаками, робити прості висновки тощо. Л. Лохвицька довела, що рівень розвитку словесно-логічного мислення дитини дошкільного віку значною мірою залежить від мовного середовища та якості комунікації з дорослими та однолітками.

Водночас, дослідни І. Брушневської, О. Белової та ін. констатують, що у дітей із мовленнєвими труднощами розвиток словесно-логічного мислення ускладнюється через дефіцит мовленнєвих засобів вираження. Дослідження

C. Snow підтверджують негативний вплив недостатнього мовленнєвого розвитку на формування абстрактного мислення, що в подальшому може призводити до труднощів у навчанні в межах початкової ланки освіти. P. Kuhl довела, що рання мовленнєва стимуляція критично важлива для когнітивного розвитку дитини дошкільного віку. На означених особливостях у сформованості мислення наголошують і Л. Андрусишина, О. Белова, С. Конопляста, Ю. Рібцун, А. Яковенко, J. Baldo, N. Dronkers, B. Curran, M. Kinsbourne, J. Naglieri, S. Paulraj, M. Siegal, R. Varley, A. Winsler та ін.

Таким чином, питання розвитку словесно-логічного мислення у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами постає як надзвичайно актуальне у сучасній логопедичній практиці. Його дослідження дає змогу не лише визначити ефективні шляхи формування й функціонування цього виду мислення, а й окреслити можливості застосування компенсаторних підходів щодо наявних мовленнєвих труднощів. Отримані результати наукової розвідки мають важливе значення для забезпечення успішної адаптації дітей до шкільного навчання та підвищення рівня їхньої готовності до засвоєння програмового матеріалу в початковій школі. Відповідно до цього визначено тему магістерського дослідження у формулюванні: «Особливості формування словесно-логічного мислення у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами».

Мета роботи: теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити особливості формування словесно-логічного мислення у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами.

Відповідно до поставленої мети даної роботи, виникає необхідність у вирішенні наступних **завдань**:

1. Проаналізувати теоретичні аспекти щодо формування словесно-логічного мислення у дітей дошкільного віку;
2. Провести емпіричне дослідження щодо особливостей сформованості словесно-логічного мислення у дітей старшого дошкільного віку.

3. Розробити та експериментально перевірити методику формування словесно-логічного мислення у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами засобами LEGO-конструювання.

Об'єкт дослідження: словесно-логічне мислення у дітей старшого дошкільного віку.

Предмет дослідження: методика формування словесно-логічного мислення у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами засобами LEGO-конструювання.

Теоретико-методологічні засади дослідження склали: положення про проблеми розвитку словесно-логічного мислення у дітей дошкільного віку (Л. Бондарчук, І. Любченко, К. Романенко та ін.); розвитку логічного мислення та когнітивних процесів у дітей із мовленнєвими порушеннями (А. Андрусишина, Н. Гавриленко, С. Гой, О. Кононко, С. Конопляста, І. Куліш, О. Ласточкина, Н. Стадненко та ін.); формування мислення засобами інноваційних технологій, зокрема LEGO-конструювання та інтерактивних методик (S. Papert, J. Piaget, Г. Гавриш, Г. Костюк, О. Пометун, Л. Шелестова та ін.); інтеграції психологічних і педагогічних підходів у підготовку дітей до шкільного навчання та розвитку когнітивних здібностей (М. Бохан, В. Коленда, С. Конопляста, І. Куліш, І. Середа, О. Ткаченко, М. Шеремет та ін.) тощо.

Для досягнення мети і розв'язання поставлених завдань використано такі методи наукового дослідження: *теоретичні:* аналіз наукової літератури з теми дослідження; систематизація наукових даних про взаємозв'язок мовлення та словесно-логічного мислення в дітей із мовленнєвими труднощами; *емпіричні:* проведення констатувального експерименту для визначення рівня сформованості та особливостей словесно-логічного мислення у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами; застосування спеціальних методик (діагностичних завдань) для оцінки вміння дітей аналізувати, узагальнювати, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки; розробка та впровадження методики формування словесно-

логічного мислення у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами засобами LEGO-конструювання; визначення прикладних аспектів застосування LEGO-конструювання у формуванні словесно-логічного мислення дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами для педагогів і батьків; *математичних методів*: кількісний і якісний аналіз отриманих експериментальних даних; формулювання загальних висновків.

Експериментальна база дослідження. Дослідно-експериментальна робота виконувалася на базі Комунального Некомерційного Підприємства «Київська Міська Дитяча Клінічна Лікарня № 1» м. Києва. В експерименті брали участь діти старшого дошкільного віку (5-6 років), які склали дві вибірки: перша вибірка – діти з мовленнєвими труднощами (10 осіб); друга вибірка – діти з типовим розвитком (10 осіб).

Елементи наукової новизни полягають у наданні теоретичного обґрунтування особливостей формування словесно-логічного мислення у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами; розробці авторської методики розвитку цього виду мислення засобами LEGO-конструювання; визначенні критеріїв, показників і рівнів сформованості словесно-логічного мислення в зазначеній категорії дітей; а також у експериментальній перевірці ефективності запропонованої методики.

Практичне значення результатів дослідження полягає у розробці авторської методики формування словесно-логічного мислення засобами LEGO-конструювання, яку можна використовувати в роботі логопедів, вихователів, практичних психологів та педагогів закладів дошкільної освіти; визначенні прикладних аспектів застосування LEGO-конструювання у формуванні словесно-логічного мислення дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами для педагогів і батьків. Окрім того, елементи запропонованої методики можна використовувати в роботі з дітьми молодшого і середнього дошкільного віку із мовленнєвими труднощами та дітьми дошкільного віку з іншими типами особливих освітніх потреб за умови

адаптування змісту завдань відповідно до індивідуальних особливостей реципієнтів.

Апробація результатів дослідження. Основні положення й результати дослідження представлено на студентській науково-практичній конференції «Перші кроки у науку», Факультет психології, соціальної роботи та спеціальної освіти, кафедра спеціальної та інклюзивної освіти, Київський столичний університет імені Бориса Грінченка (м. Київ, Україна, 06.11.2025 р.); у електронному збірнику наукових праць студентів Факультету психології, соціальної роботи та спеціальної освіти Київського столичного університету імені Бориса Грінченка «Магістерські дослідження. Тематичний огляд та анотації магістерських робіт за освітнім рівнем «магістр» 2025 р.». Опубліковано тези на тему «Особливості сформованості словесно-логічного мислення у дітей старшого дошкільного віку із мовленнєвими труднощами» за результатами проходження Міжнародної науково-практичної конференції «Сучасний дизайн інклюзивного навчання : успішні українські та зарубіжні практики» (Київського університету імені Бориса Грінченка, м. Київ, Україна, 11.11.2025 р.).

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (68 найменувань, із них 4 – іноземною мовою) та додатків. Загальний обсяг магістерської роботи становить 85 сторінок. Основний зміст роботи викладено на 66 сторінках. У тексті міститься 16 таблиць та 17 рисунків.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ СЛОВЕСНО-ЛОГІЧНОГО МИСЛЕННЯ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

1.1. Поняття про словесно-логічне мислення: визначення, структура, значення у розвитку дитини

Словесно-логічне мислення – це форма мислення, яка реалізується через поняття та логічні операції, опосередковано здійснюючи процес пізнання світу за допомогою мовленнєвих засобів. У психологічній науці його часто розглядають як завершальний етап розвитку мислення, що базується на опануванні словесного позначення, понятійного апарату й здатності оперувати ними самостійно. Наприклад, визначення логічного (словесно-логічного) мислення як процесу, в якому людина застосовує логічні принципи та правила для аналізу, узагальнення, вирішення проблем, підкреслює його зв'язок із мовленням і поняттями [23].

На основі аналізу наукових праць встановлено, що формування логічного мислення є однією з ключових проблем, яка неодноразово ставала предметом наукових розвідок (Т. Дуткевич, О. Запорожець, Р. Каламаж, Г. Костюк, С. Кулачківська, С. Ладивір, J. P. Guilford та ін.) [44].

Словесно-логічне мислення визначається як когнітивний процес, що включає розуміння, аналіз, формулювання та вербальне вираження думок і ідей. Воно охоплює вміння працювати з мовою, організовувати інформацію, застосовувати логічні принципи та аргументувати власні рішення [27].

Мислення – це складний вищий пізнавальний процес, який забезпечує опосередковане та узагальнене відображення навколишньої дійсності й виявляється у творчому її перетворенні на думку О. Савченко. Воно здійснюється через систему розумових операцій – аналіз, синтез, порівняння, абстрагування, узагальнення та конкретизацію, – що дають змогу виявити

суттєві зв'язки, відношення та закономірності між предметами, явищами й подіями [37; 47]. Мислення є провідною функцією людського мозку, що забезпечує здійснення будь-якої діяльності. Саме тому, на думку І. Куліша та С. Гой надзвичайно важливо вже у старшому дошкільному віці формувати в дітей передумови логічного мислення, які стануть основою для успішного навчання в початковій школі [25].

І. Любченко у своїх дослідженнях підкреслює, що становлення логічного мислення у дітей старшого дошкільного віку є важливою передумовою їхньої успішної підготовки до навчальної діяльності та подальшого розвитку особистості. Науковиця зазначає, що розвиток мислення відбувається завдяки поступовому узагальненню та ускладненню індивідуального досвіду дитини, а також засвоєнню нею способів власної розумової діяльності [29; 34].

Водночас, Л. Рускуліс мислення характеризує як один із ключових інтелектуальних процесів, що включає теоретичне та практичне мислення, словесно-логічне (абстрактне) мислення і творчість [46]. Одним із провідних видів мислення у дітей старшого дошкільного віку є словесно-логічне мислення, що формується на основі мовлення і пов'язане з оперуванням поняттями, судженнями та умовиводами [47].

І. Любченко зазначає, що розвиток мислення дитини безпосередньо залежить від умов її життя та виховання. Науковиця підкреслює, що дитина не народжується з готовим умінням мислити – це здатність, яка формується поступово. Пізнання світу розпочинається з чуттєвого досвіду: відчуттів і сприймань предметів довкілля, образи яких закріплюються в пам'яті. Цей процес відбувається у ході активної взаємодії дитини з навколишнім світом і практичної діяльності, що допомагає їй краще усвідомити властивості предметів і сформувані чіткіші уявлення про них [30].

Поділяємо позицію В. Імбер, яка вважає, що саме старший дошкільний вік є етапом, з якого починається активний розвиток логічного мислення [13].

Формування мислення на ранніх етапах життя та у дошкільному віці відбувається через контакт з дорослими під час навчально-виховної роботи, повсякденних ситуацій та різноманітних ігор. Як зазначають Р. Павелків та О. Цигипало, на початку дошкільного віку відбувається становлення різних видів розумової діяльності, серед яких поступово формуються основні інтелектуальні процеси. Окрім того, у цей період закладаються передумови до формування словесно-логічного та критичного мислення, що стають основою для подальшого розвитку особистості. Дитина починає ставити запитання, прагне до пояснень і розуміння, здійснює узагальнення, робить висновки, розмірковує, що свідчить про спадкоємний зв'язок між її мисленням і мисленням дорослої людини [39].

До основних педагогічних умов ефективного формування мислення старших дошкільників І. Любченко відносить гармонійне поєднання мотиваційного та операційного компонентів пізнавальної діяльності, підтримку демократичного стилю взаємодії з дитиною, а також цілеспрямований розвиток розумових операцій – аналізу, порівняння, узагальнення. Особливе значення при цьому має використання художньої літератури, організація спостережень та проведення спеціально спланованих занять, спрямованих на активізацію мислення дітей [30].

Водночас, І. Любченко визначає чотири етапи розвитку логічного мислення у дітей дошкільного віку:

- *перший* – зацікавленість, коли мислення має ситуативний характер і пов'язане з новизною предмета;
- *другий* – допитливість, що проявляється у прагненні дитини пізнати більше, ставити запитання й шукати відповіді;
- *третій* – пізнавальне мислення, коли дитина починає самостійно розв'язувати проблемні ситуації, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки;
- *четвертий* – теоретичне мислення, яке характеризується здатністю узагальнювати, аналізувати, робити висновки та застосовувати знання на практиці [31].

О. Лосьєва зазначає, що «словесно-логічне мислення – це такий тип мислення, який реалізується через поняття та логічні операції, використовуючи мовленнєві засоби» [26, с. 4]. Вчені зазначають, що передумовами для розвитку логічного мислення та оперування словами й числами як знаками, що замінюють реальні об'єкти й ситуації, формуються наприкінці раннього дитинства разом із появою знакової функції свідомості. На цьому етапі дитина починає усвідомлювати, що один предмет може бути позначений або замінений іншим предметом, зображенням чи словом. Проте використання слова для самостійного розв'язання мисленнєвих завдань ще довгий час залишається обмеженим [43].

У дослідженні В. Клака продемонстровано, що логічне мислення потребує активної мовленнєвої діяльності, оперування словами, абстрактними поняттями, розуміння причинно-наслідкових зв'язків [15]. Мовлення виступає ключовим механізмом формування словесно-логічного мислення. Н. Шульга підкреслює, що через мовленнєві засоби дитина не лише позначає предмети та явища, а й навчається структурувати думку, висловлювати судження, аргументувати власні позиції. Це зумовлює взаємозв'язок між розвитком мовлення та становленням логічних операцій [64].

Спостереження О. Мойко та Є. Крамаренко свідчать, що вже у 5–6 років діти поступово починають виявляти здатність до словесно-логічних операцій. У наступному віковому періоді, приблизно у 7–9 років, школярі здатні користуватися простими інструментами аналітичної діяльності – розуміти й застосовувати діаграми та таблиці, а також складати елементарний план дій для розв'язання завдань [42]. У контексті низки досліджень Ж. Піаже встановлено, що на етапі молодшого шкільного віку дитина лише поступово набуває здатності до словесно-логічного мислення, проте ще не може повною мірою усвідомлювати та систематизувати власні роздуми у вигляді логічно вибудованих зв'язків. Подібного погляду дотримувався і Н. Латиш у статті про мислення учнів молодшого шкільного віку пише, що «У цьому віці

формуються різні типи мислення. У наочно-образному вигляді, а поступово набуває мислення понятійне» [1].

Класифікація видів мислення найповніше відображена у працях психолога зарубіжного дослідника J. Bruner. Він виокремлює два основні типи мислення – практичне й теоретичне, кожен із яких має дві форми: наочно-дійову та наочно-образну, а також теоретично-образну і понятійну [39].

У свою чергу, J. Bruner розглядав символічне мислення як перетворення інформації за допомогою логічних операцій, результатом якого є думка, оформлена у вигляді структури або формули, що відображає суттєві зв'язки між символами.

Таким чином, словесно-логічне мислення можна розглядати як форму абстрактного мислення, яка має власну структуру та дозволяє фіксувати істотні властивості й взаємозв'язки між предметами. Важливо також підкреслити взаємозв'язок різних видів мислення з процесом формування понять у рамках психологічної традиції. Зокрема, К. Романенко у своїй моделі виділяє три ключові етапи:

1. *наочно-дійове мислення* – виділення множини будь-яких об'єктів;
2. *наочно-образне мислення* або мислення в комплексах, яке включає п'ять типів операцій: асоціативні зв'язки між предметами; об'єднання окремих об'єктів у групи; створення ланцюгових комплексів шляхом тимчасового поєднання елементів; дифузія (змішування) комплексів; формування псевдопоняття;
3. *словесно-логічне мислення* – завершальний етап, що відповідає формуванню поняття [22].

Таким чином, розвиток словесно-логічного мислення відбувається природно, проходячи певні структуровані етапи [38; 45]. Воно з'являється у старшому дошкільному віці. Дитина набуває умінь, необхідних для здійснення логічних операцій і побудови висновків, через опанування таких процесів, як: аналіз і синтез, порівняння, класифікація, узагальнення, серіація, кодування та декодування, а також дедукція та індукція [4].

Підсумовуючи викладене, можна стверджувати, що словесно-логічне мислення є вищою формою пізнавальної діяльності, яка забезпечує усвідомлене, послідовне та логічне відображення дійсності за допомогою мовлення [3]. У структурі когнітивного розвитку воно виступає результатом поступового переходу від наочно-дійових і наочно-образних форм мислення до понятійного рівня, що реалізується через оперування узагальненими уявленнями та поняттями. Сучасні українські дослідники (Є. Крамаренко, Н. Латиш, О. Лосьєва, О. Мойко, Р. Павелків, А. Прокопенко, О. Цигипало та ін.) підкреслюють, що формування словесно-логічного мислення тісно пов'язане з розвитком мовлення, соціальною взаємодією та навчальною діяльністю дитини. У процесі мовленнєвого спілкування дитина опановує логічні операції, засвоює причинно-наслідкові зв'язки, що створює основу для розвитку критичного мислення й пізнавальної самостійності. Отже, словесно-логічне мислення є не лише когнітивним, а й соціально-мовленнєвим феноменом, який визначає інтелектуальну зрілість особистості та її здатність до свідомого засвоєння знань і побудови власних суджень.

1.2. Взаємозв'язок у розвитку мисленнєвих операцій та мовлення у дітей старшого дошкільного віку в умовах типового розвитку

У процесі становлення мислення дитина поступово опановує різні інтелектуальні дії, які дозволяють їй робити логічні висновки. Це, зокрема, уміння аналізувати й об'єднувати інформацію, знаходити подібності й відмінності, групувати предмети за спільними ознаками, виокремлювати загальне, впорядковувати об'єкти за певними правилами, працювати з кодами інформації, а також мислити шляхом узагальнення від часткового до загального (індукція) чи від загального до окремого (дедукція). Як зазначають С. Гой, І. Куліш та К. Суятинова, розвиток логічних операцій у старшому дошкільному віці є важливою передумовою формування словесно-логічного

мислення, оскільки саме на цьому етапі відбувається перехід від наочно-дійового до вербально-понятійного рівня пізнання [24; 57].

Зокрема, О. Коханова, О. Пасека, О. Сергєєнкова та О. Столярчук підкреслюють, що на дошкільному етапі мислення, як і сприймання, є егоцентричним. Тобто дитина не здатна враховувати іншу точку зору чи приймати умови, які не збігаються з її власним досвідом. Проте, якщо дорослі систематично підтримують розвиток мислення, у кінці дошкільного віку воно переходить від егоцентричного до децентрованого [7, с. 136].

Як зазначає О. Столярчук у старшому дошкільному віці дитина за допомогою мовлення поступово оволодіває вмінням здійснювати мисленнєві дії з предметами в уяві. Це супроводжується розширенням спектра розумових операцій: аналізу, синтезу, зіставлення, елементарного узагальнення. Внаслідок цього поступово ускладнюються й форми мислення: діти починають користуватися міркуваннями, робити судження та формувати прості, але логічно обґрунтовані висновки [7, с. 136].

Подібні міркування висвітлюють у своїх працях також С. Конопляста та Т. Сак. На їхню думку, дошкільний період є найбільш інтенсивним етапом пізнавального розвитку, адже саме тоді дитина активно ставить запитання дорослим і прагне отримати на них чіткі відповіді. Часто малюк не задовольняється почутим поясненням і навіть може висловлювати незгоду. Це свідчить про поступовий перехід діалогу між дитиною та дорослим у площину міркувань за підтримки дорослого, що виступає важливим кроком у становленні мислення [20, с. 159].

Як можна помітити, мовлення є провідним інструментом мислення старшого дошкільника та визначає особливості функціонування його інтелектуальної сфери. С. Миронова зазначала, що різноманітні мовленнєві порушення неминуче справляють негативний вплив на формування й розвиток мислення дітей дошкільного віку [36].

Особливістю розумових процесів у дітей є те, що вони нерідко роблять несподівані для дорослих висновки. Це пояснюється браком у них необхідних

знань для встановлення суттєвих зв'язків між різними сторонами явища, а також відсутністю навички послідовно мислити й застосовувати логічно обґрунтовану систему розумових дій. Щоб дитина могла здійснювати логічні міркування, проводити порівняння, робити узагальнення та формулювати висновки, їй потрібно оволодіти не лише окремими операціями, а й загальною стратегією розумової діяльності [42].

Як бачимо, навіть під час здійснення описаних розумових операцій за Л. Калмиковою та О. Кононко задіюються основні складові словесно-логічного мислення – вміння аналізувати, порівнювати, узагальнювати та встановлювати причинно-наслідкові зв'язки. Саме ці процеси є базовими для переходу від наочно-дійового до логічно-словесного рівня мислення, що особливо актуально для дітей старшого дошкільного віку. Для дітей із мовленнєвими труднощами така закономірність набуває ще більшої ваги, адже мислення тісно пов'язане з мовленням: засвоюючи слово, дитина не лише називає об'єкт, а й формує логічні уявлення про його властивості та взаємозв'язки. Отже, окреслена структура розумового процесу безпосередньо узгоджується з механізмами становлення словесно-логічного мислення, що є ключовим для розвитку пізнавальної діяльності дошкільників [14].

Мислення старшого дошкільника зазвичай відбувається саме в такій послідовності: від первинного до вторинного синтезу. При цьому аналіз у їхньому віці має особливу специфіку – дитина найчастіше виділяє лише одну, подекуди випадкову ознаку предмета чи умову [18].

Як наголошують Н. Гавриленко, О. Кононко та Т. Піроженко, однією з найвиразніших рис дошкільного дитинства вважається допитливість, яка безпосередньо впливає на інтелектуальний розвиток особистості. Зростаючи, дитина проходить певні етапи, що відповідають віковим особливостям психічного становлення. Допитливість виступає рисою характеру, пов'язаною з високим рівнем пізнавальних потреб, що виявляються упродовж усього життя та в різних видах діяльності. Вона спрямована на пошук нового, ще

невідомого чи незрозумілого й слугує рушійною силою активності людини, її прагнення всебічно та глибоко пізнавати навколишній світ [8; 19].

Значущою теоретичною основою для багатьох сучасних наукових досліджень є психолінгвістичний підхід до розуміння мовленнєвої діяльності та психологічних механізмів її становлення, запропонований у працях Є. Соботович. Відповідно до цієї концепції, становлення й функціонування мовленнєвої системи дитини на всіх рівнях відбувається завдяки взаємодії двох груп механізмів: загальнофункціональних та специфічно мовленнєвих. До першої групи належать мисленнєві операції (аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, класифікація, аналогія); довільна пам'ять у зоровій та слуховій модальності; процеси довільної уваги (її обсяг, стійкість, здатність до розподілу, переключення та продуктивність). Другу групу становлять специфічні механізми – сукцесивний і симультанний аналіз та синтез [51].

Сформованість словесно-логічного мислення є важливим аспектом у психологічній готовності до школи. Безпосередньо готовність дитини до навчання у школі передусім визначається ступенем сформованості інтелектуальних процесів та специфікою розвитку її мислення [19].

Як визначають на етапі старшого дошкільного віку дитини очікується сформованість таких умінь: здатність виокремлювати головні ознаки предметів і явищ навколишньої дійсності; узагальнювати та розрізняти їх за відповідними категоріями; здійснювати порівняння, визначаючи як спільні, так і відмінні характеристики; міркувати та відповідати на запитання; встановлювати причини подій; робити обґрунтовані висновки.

О. Кононко, підкреслював, що трансформації у сфері сприймання та пам'яті стимулюють розвиток мислення. У цьому віці школярі застосовують мисленнєві операції під час виконання завдань на сприйняття, запам'ятовування та відтворення. Як наслідок, пам'ять набуває мисленнєвого характеру, а сприйняття – інтелектуального змісту, що стає підґрунтям для появи нових психічних утворень: рефлексії, здатності до аналізу та формування внутрішнього плану дій [17, с. 156].

Ключовою розумовою операцією виступає узагальнення. Для дітей старшого дошкільного віку характерно те, що в процесі узагальнення вони спираються переважно на ті суттєві ознаки, які самі виокремили. Як засвідчують дослідження В. Клак, О. Ткаченко та ін. науковців, діти старшого дошкільного віку у характеристиці предметів зазвичай зосереджуються не стільки на їхніх властивостях, скільки на діях, які вони здійснюють, або на діях, що спрямовані на них. Наприклад, описуючи природні явища чи живі об'єкти, діти зазначають: «Сонце гріє, світить», «Яблуна росте, дає яблука, вони смачні, ми їх їмо», «Корова дає молоко», «Птахи літають, співають» [15; 60].

Узагальнення нерозривно пов'язане з конкретизацією. Засвоєння понять, правил і закономірностей відбувається через розгляд окремих предметів, фактів і явищ, а отримані знання діти застосовують під час виконання конкретних завдань. У процесі навчання поступово вдосконалюються й способи узагальнення: від наочно-мовленнєвих старші дошкільнята переходять до уявно-мовленнєвих, а згодом – до понятійно-мовленнєвих. Відповідно змінюється і якість результатів узагальнення. Цілеспрямована робота, особливо в ігровій діяльності, що сприяє розвитку вмінь групувати, класифікувати та узагальнювати об'єкти, створює необхідні умови для ефективного формування мисленнєвих операцій у дітей [24].

У дітей старшого дошкільного віку процес порівняння, так само як аналіз і синтез, має свої специфічні риси, саме так відзначає Л. Калмикова. Найчастіше діти швидше помічають відмінності між предметами, тоді як виявлення подібності дається їм складніше. Варто зазначити, що навіть за однакових умов діти обраного нами віку можуть по-різному здійснювати порівняння, демонструючи різний рівень успішності. Загалом для їхніх порівнянь властивий синтетичний і узагальнювальний характер [14].

Отже, узагальнюючи викладене, можна зробити висновок, що у старшому дошкільному віці відбувається активне становлення словесно-логічного мислення, що проявляється у поступовому переході від наочно-

дійового до вербально-понятійного рівня пізнання. У цей період діти оволодівають основними розумовими операціями – аналізом, синтезом, порівнянням, узагальненням, класифікацією, встановленням причинно-наслідкових зв'язків – які стають підґрунтям для формування вміння міркувати, робити висновки, пояснювати явища навколишньої дійсності. Розвиток мислення тісно пов'язаний із мовленням, що виконує провідну роль у формуванні пізнавальних процесів і є важливою умовою інтелектуального розвитку дитини. Саме в цей період закладаються передумови для подальшого успішного навчання в школі, оскільки мисленнєві операції набувають більшої усвідомленості, довільності та узагальненості, формуючи основу для інтелектуальної готовності дитини до навчальної діяльності.

1.3. Особливості сформованості словесно-логічного мислення у дітей дошкільного віку з мовленнєвими труднощами

У сучасній логопедії та логопсихології ключовою залишається проблема взаємозв'язку мовлення й інтелекту, адже становлення мовлення тісно пов'язане з розвитком інших психічних процесів дитини. З одного боку, мовлення виступає провідним засобом опосередкування різних видів психічної діяльності (сприймання, пам'яті, мислення, уваги тощо) (Л. Калмикова, С. Конопляста, Ю. Рібцун, Є. Соботович, Н. Стадненко та ін.), а з іншого – воно розглядається як самостійний пізнавальний процес, реалізація якого спирається на взаємодію психічних механізмів, що забезпечують його перебіг (О. Белова, І. Брушневська, А. Воронова, В. Галущенко, Д. Колбіна, О. Ткаченко та ін.).

Очевидним є те, що будь-які труднощі у функціонуванні мовлення справляють негативний вплив на розвиток мислення дітей старшого дошкільного віку. Це підтверджують численні наукові дослідження та практичні напрацювання (І. Брушневська, А. Воронова, Ю. Гаркуша, С. Конопляста, Ю. Рібцун, Т. Сак, Є. Соботович та ін.), у яких детально

висвітлюються особливості розумової діяльності дошкільників із мовленнєвими порушеннями. Водночас, результати досліджень у галузі педагогіки та психології свідчать, що зниження продуктивності інтелектуальної діяльності таких дітей безпосередньо пов'язане зі ступенем вираженості мовленнєвого порушення [6; 20; 50; 51].

І. Брушневська, досліджуючи особливості розвитку дошкільників із мовленнєвими труднощами, зазначає, що найбільш чисельну групу серед них становлять діти із загальним недорозвитком мовлення, які виявляють відставання у формуванні словесно-логічного мислення. Для більшості характерне домінування наочно-дійового мислення, що потребує опори на практичні дії з предметами. Без цілеспрямованої корекційної роботи такі діти зазнають труднощів в оволодінні операціями аналізу, синтезу, порівняння й узагальнення. Найбільші труднощі виникають у процесі узагальнення понять, пов'язаних із такими категоріями, як фрукти, овочі, одяг, взуття, меблі, посуд, транспорт. Також у них спостерігаються значні проблеми з формуванням умінь передбачати наслідки взаємодії об'єктів, зокрема на основі їхнього просторового розташування [6, с. 73].

Водночас, дослідження О. Белової та Д. Колбіної, присвячені особливостям формування творчого мислення у старших дошкільників із мовленнєвими труднощами, засвідчили, що наявність мовленнєвих порушень зумовлює недостатність функціонування мисленнєвої діяльності. Це проявляється у звуженій уяві, обмеженій здатності до створення нових образів та ідей, труднощах у варіативності мисленнєвих дій і пошуку нестандартних рішень. Також спостерігається слабкість аналітико-синтетичної діяльності, низький рівень абстрагування та узагальнення, складність у розумінні змістової сторони явищ. Додатково вченими відзначено уповільнений темп мислення, що ускладнює здатність дітей переключатися з одного виду розумової діяльності на інший. Недорозвинення мислення при цьому перебуває у прямій залежності від загального стану мовленнєвих труднощів [16].

А. Соловйова та О. Ласточкіна, аналізуючи особливості мислення старших дошкільників із труднощами мовленнєвого розвитку, відзначають, що попри збережений пізнавальний інтерес і достатній рівень розвитку предметно-практичної діяльності, у цих дітей виявляється своєрідність окремих компонентів мисленнєвої діяльності. Зокрема: спостерігається неповне формування певних понять, уповільненість розумових процесів, нерівномірність у становленні таких операцій, як: аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, класифікація, абстрагування, а також зниження рівня саморегуляції [53].

Науковці Л. Калмикова та Н. Стадненко, що діти з мовленнєвими труднощами демонструють обмеженість у використанні логічних операцій, знижену здатність до символізації, узагальнення й абстрагування, а також труднощі у виконанні інтелектуальних дій, де провідну роль відіграє мовлення. Для старших дошкільників даної категорії характерний низький рівень сформованості аналізу й синтезу: аналіз зводиться до виокремлення лише однієї ознаки, а синтез набуває неповного, однобічного характеру. Крім того, зазвичай вони зазнають труднощів у встановленні логічної послідовності під час роботи з картками та мають проблеми зі складанням розповідей за серіями сюжетних зображень [56].

Отже, узагальнюючи дані психолого-педагогічних досліджень щодо розвитку мислення старших дошкільників із мовленнєвими порушеннями, можна виділити характерні риси інтелектуальної сфери цих дітей:

- знижений темп і мотивація до пізнавальної діяльності;
- обмежена мовленнєва база для мисленнєвої роботи;
- переважання наочно-дійового та наочно-образного типів мислення;
- складнощі у формуванні понять і узагальнень через обмежений словниковий запас;
- труднощі в оперуванні абстрактними поняттями та логічними міркуваннями, що вимагають вербалізації;

- недостатній рівень розвитку логічних операцій, таких як: аналіз, синтез, порівняння та класифікація [52].

Окрім того, у дослідженнях О. Ткаченко та Н. Стадненко доведено, що взаємозв'язок між мовленнєвими труднощами та іншими аспектами психічного розвитку визначає специфіку мислення у дітей із порушеннями мовлення. Такі, дошкільники відстають у формуванні словесно-логічного мислення і потребують спеціального навчання для опанування навичками аналізу, синтезу, порівняння та узагальнення. У більшості дітей цієї категорії домінує наочно-дійове мислення, яке спирається на практичні дії з предметами [55; 60].

Водночас, Л. Спірова відмічає низький рівень розвитку основних властивостей уваги: недостатня стійкість, дифузність і обмежена здатність до її розподілу. Смилова та логічна пам'ять у цілому збережена, однак вербальна пам'ять і продуктивність запам'ятовування знижені. Діти мають труднощі з запам'ятовуванням складних багатоступеневих інструкцій, не можуть відтворити завдання в правильній послідовності, часто «випускають» або забувають окремі елементи, що у деяких випадках обмежує розвиток їхньої пізнавальної діяльності [54].

Л. Андрусишина у своїх дослідженнях доводить, що недорозвинення мовлення має подвійний вплив на психічний розвиток дітей. По-перше, воно негативно впливає на формування інтелектуальної діяльності, що зумовлює вторинні порушення мислення та інших психічних процесів. По-друге, у дітей із загальним недорозвитком мовлення спостерігається уповільнений темп психічного розвитку, а також дефіцит або недостатність окремих психічних функцій, обумовлених морфо-функціональними особливостями дизонтогенезу мозкових систем, включно з підкірковими структурами та різними підсистемами головного мозку [2].

В. Галущенко, С. Конопляста та Н. Пахомова виділяють низку особливостей розвитку психічних функцій у дітей із дизартрією. Серед них – уповільнене формування оптико-просторових та просторово-часових уявлень,

а також недостатній розвиток оптико-просторового гнозису та конструктивного праксису. Діти відчують специфічні труднощі під час оволодіння поняттями розміру: вони не виділяють і не позначають окремі параметри, такі як довжина, ширина, висота і товщина. Крім того, їм важко аналізувати структурні елементи предметів та визначати їхні просторові взаємозв'язки [49].

У дітей старшого дошкільного віку із дизартрією, відзначаються проблеми у розвитку словесно-логічного мислення. За спостереженнями Л. Лубової та І. Середи це проявляється у труднощах із класифікацією та узагальненням, а також у обмеженій здатності розуміти смислове наповнення текстів. А саме:

- *труднощі з класифікацією та узагальненням* (дітям з дизартрією важко групувати предмети за ознаками та об'єднувати їх у загальні поняття);
- *проблеми із розумінням переносного значення слів* (діти можуть не розуміти, що означають слова у контексті, відмінному від їхнього буквального значення);
- *складнощі з розумінням змісту тексту* (сприйняття та розуміння прочитаного тексту може бути ускладненим через порушення мовлення).

Відповідно, недостатній рівень розвитку словесно-логічного мислення у дітей з дизартрією сформоване не так повноцінно, як у їхніх однолітків без мовленнєвих порушень, що призводить до значної кількості помилок у їхніх судженнях [49].

Отже, аналіз наукових джерел свідчить, що у дітей дошкільного віку з мовленнєвими труднощами спостерігаються виражені особливості у розвитку словесно-логічного мислення. Їм притаманне домінування наочно-дійового та наочно-образного мислення, що зумовлює залежність пізнавальної діяльності від конкретних предметів і практичних дій. Такі діти виявляють знижену здатність до виконання логічних операцій – аналізу, синтезу, порівняння, класифікації та узагальнення, а також труднощі у розумінні смислових і причинно-наслідкових зв'язків. Недостатній рівень розвитку мовлення

негативно впливає на формування мисленнєвих дій, ускладнює процеси абстрагування та символізації, що, у свою чергу, позначається на темпі й продуктивності інтелектуальної діяльності. Таким чином, розвиток словесно-логічного мислення дітей із мовленнєвими порушеннями потребує системної, цілеспрямованої корекційно-розвивальної роботи, спрямованої на активізацію мовленнєвої, когнітивної та регулятивної сфер.

Висновки до першого розділу

Аналіз наукових джерел свідчить, що словесно-логічне мислення є важливою складовою пізнавального розвитку дитини старшого дошкільного віку, оскільки визначає готовність до шкільного навчання та формування інтелектуальних умінь. Його розвиток пов'язаний із засвоєнням логічних операцій – аналізу, синтезу, порівняння, класифікації та узагальнення, що забезпечують здатність дитини розуміти, пояснювати й вербалізувати власні думки.

Розвиток словесно-логічного мислення у дітей з типовим розвитком відбувається природно, проходячи певні структуровані етапи. Воно з'являється у старшому дошкільному віці. Дитина набуває умінь, необхідних для здійснення логічних операцій і побудови висновків, через опанування таких процесів, як: аналіз і синтез, порівняння, класифікація, узагальнення.

У дітей з мовленнєвими труднощами словесно-логічне мислення формується повільніше: спостерігається обмежена мовленнєва база, переважання наочно-дійового та наочно-образного мислення, труднощі з узагальненням, абстрагуванням, запам'ятовуванням послідовних інструкцій. Спостерігаються проблеми з оптико-просторовими уявленнями, смисловим розумінням текстів і логічними операціями. Недорозвинення словесно-логічного мислення зумовлюється морфо-функціональними особливостями мозкових структур і потребує систематичної логопедичної допомоги.

Отже, діти з мовленнєвими порушеннями потребують цілеспрямованого корекційно-розвивального впливу, спрямованого на формування логічних операцій, розвиток словника, пам'яті та уваги як передумови успішного навчання у школі.

РОЗДІЛ 2.

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СТАНУ СФОРМОВАНOSTІ СЛОВЕСНО-ЛОГІЧНОГО МИСЛЕННЯ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З МОВЛЕННЄВИМИ ТРУДНОЩАМИ

2.1. Обґрунтування та зміст експериментального дослідження

Дослідження рівня сформованості словесно-логічного мислення старших дошкільників є актуальним, оскільки в цей період закладаються ключові пізнавальні навички, що забезпечують готовність дитини до школярської діяльності. Особлива вагомість теми стосується дітей із мовленнєвими труднощами, у яких слабка мовленнєва компетентність, що ускладнює розвиток логічних операцій і перешкоджає усвідомленому опануванню навчального матеріалу.

Відповідно до зазначеного, *метою* даного дослідження є теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити стан сформованості словесно-логічного мислення у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами.

У процесі організації емпіричного дослідження передбачено вирішення таких *завдань*:

1. Проаналізувати теоретичні аспекти щодо формування словесно-логічного мислення у дітей дошкільного віку;
2. Розробити методику емпіричного дослідження щодо визначення стану сформованості словесно-логічного мислення у дітей старшого дошкільного віку;
3. Визначити особливості сформованості означеного процесу у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами.

В основу дослідження та задля реалізації його мети було проаналізовано науково-методичні напрацювання вітчизняних і зарубіжних учених. Зокрема

С. Конопляста, Є. Соботович, Н. Стадненко, Т. Ткаченко, Л. Фесенко, О. Холодова, а також зарубіжних дослідників – J. Piaget, S. Papert, L. Stein, M. S. Yavas. які і лягли в основу методики констатувального експерименту щодо дослідження стану сформованості словесно-логічного мислення у дітей старшого дошкільного віку. Варто відзначити, що підібрані діагностичні завдання були адаптовані відповідно до віку та особливостей розвитку реципієнтів [20; 50; 55; 60; 61; 66; 67; 68].

Проведення експерименту відбувалося на базі Комунального некомерційного підприємства «Київська Міська Клінічна Лікарня № 1» м. Києва. Вибірку склали 20 дітей, з них – 10 дітей з мовленнєвими труднощами та 10 дітей із типовим розвитком. Дослідження проводилось індивідуально з кожною дитиною та зі згодою батьків дітей на проведення даного експериментального дослідження. Середній вік дошкільників становив 6-7 років.

Варто наголосити, що залучені до експерименту діти були на рівних умовах – такого ж віку і з тим же рівнем функціонування. В дослідженні застосовувалися однакові для обох груп умови проведення експерименту, матеріали, надавалися однакові інструкції.

Пропонуємо більш детальніше ознайомитися зі змістом діагностичних завдань, які спрямовані на визначення стану сформованості словесно-логічного мислення, а саме таких його компонентів: аналіз і синтез, порівняння, узагальнення, класифікація, причинно-наслідкові зв'язки та вербалізація мислення.

Завдання №1 «Зайвий предмет» (за О. Холодовою, С. Коноплястою) [61].

Мета: визначити рівень сформованості операцій аналізу та синтезу (вміння виокремлювати частини, виділяти зайві об'єкти, об'єднувати частини в ціле).

Дидактичний матеріал: картки із зображеннями п'яти предметів, серед яких один є зайвим за ознакою (форма, колір, призначення) (див. Додаток А).

Інструкція: Подивись уважно на всі малюнки. Один із них – зайвий. Скажи, який і чому.

Процедура виконання: експериментатор пропонує дитині кілька наборів карток. Після вибору «зайвого» предмета дитина має пояснити свій вибір. Потім пропонується скласти розрізану картинку цілого предмета.

Критерії та шкала оцінювання виконаного завдання:

Високий рівень (5 балів) : дитина правильно виокремлює зайвий предмет, пояснює ознаку, самостійно складає ціле;

Середній рівень (3-4 бали) : 4 бали – дитина виконує завдання з певними словесними підказками, повторенням інструкції, можливі незначні труднощі з поясненням чому зайве, складанням картинки; 3 бали – повторення інструкції декілька разів, виокремлює зайве та складає ціле з допомогою.

Низький рівень (0-2 бали) : 2 бали – дитина виконує завдання за наслідуванням, спостерігаються труднощі у визначення зайвого предмета, складання цілої картинки; 1 бал – неможливість виконання завдання самостійно, не розуміння інструкцій та некоректне пояснення зайвого, складання цілого; 0 балів – не виконує завдання взагалі.

Завдання №2 «Чим схожі, чим різняться?» (за Н. Стадненко) [59].

Мета: оцінити рівень сформованості операції порівняння (уміння встановлювати спільні та відмінні ознаки).

Дидактичний матеріал: пари реальних предметів (яблуко–апельсин, ніж–ложка) або схематичні зображення (див. Додаток Б).

Інструкція: Подивись на ці предмети. Чим вони схожі? А чим відрізняються?

Процедура виконання: дитина послідовно описує спільні та відмінні риси запропонованих предметів або картинок.

Критерії та шкала оцінювання виконаного завдання:

Високий рівень (5 балів) : дитина правильно називає ≥ 5 спільних та ≥ 5 відмінних ознак, пояснює їх логічно, використовує узагальнення – форма, колір, призначення);

Середній рівень (3-4 бали) : 4 бали – дитина виконує завдання з окремими словесними підказками або після повторення інструкції, знаходить 4 спільні й відмінні ознаки, 4 відмінності. Пояснення неповні, але правильні; 3 бали – повторення інструкції декілька разів, знаходить 3 спільні й відмінні ознаки, 3 відмінності ;

Низький рівень (0-2 бали) : 2 бали – дитина виконує завдання переважно за наслідуванням, називає лише 1 ознаку подібності чи відмінності, знаходить не більше 2 відмінностей. Є труднощі з поясненням; 1 бал – дитина не може виконати завдання самостійно, не розуміє інструкцій, пояснення некоректні; 0 балів – не виконує завдання взагалі.

Завдання №3 «Назви одним словом» (за Т. Ткаченко) [59].

Мета: визначити рівень розвитку узагальнення – уміння виділяти родову ознаку.

Дидактичний матеріал: картки із зображеннями об'єктів (одяг, транспорт, овочі, меблі) (див. Додаток В).

Інструкція: Подивись на малюнки. Як можна назвати їх одним словом?

Процедура виконання: дитина послідовно визначає узагальнююче поняття для кожного ряду та добирає приклади.

Критерії та шкала оцінювання виконаного завдання:

Високий рівень (5 балів) : дитина самостійно й правильно узагальнює всі запропоновані ряди, називає узагальнююче слово, дає додаткові приклади, правильно визначає групу без допомоги;

Середній рівень (3-4 бали) : 4 бали – дитина виконує завдання після словесної підказки або повторення інструкції, правильно узагальнює більшість груп, але потребує уточнень, називає групу правильно, але наводить лише 1 приклад або з труднощами підбирає приклади; 3 бали – повторення інструкції декілька разів чи допоміжних запитань, дитина називає загальне слово тільки для частини карток (3 категорії), в інших випадках плутається, може правильно визначити групу, але не добирає прикладів самостійно;

Низький рівень (0-2 бали) : 2 бали – дитина виконує завдання за наслідуванням, після підказки дорослого чи показу прикладу, називає загальне слово лише для однієї групи, в інших випадках повторює слова з карток, визначає групу з допомогою дорослого, приклади не наводить; 1 бал – дитина не розуміє інструкцій, не може назвати узагальнене слово чи групу, відповіді хаотичні; 0 балів – не виконує завдання взагалі.

Завдання №4 «Дві коробки» (за С. Коноплястою) [59].

Мета: дослідити рівень розвитку операції класифікації (групування за суттєвими ознаками).

Дидактичний матеріал: 20–25 карток із предметами (фрукти, тварини, меблі, транспорт), дві коробки для сортування.

Інструкція: Розклади картки у дві коробки: у першу – що підходить за однією ознакою, у другу – за іншою.

Процедура виконання: дитина розподіляє предмети за категоріями, називає принцип сортування.

Критерії та шкала оцінювання виконаного завдання:

Високий рівень (5 балів) : дитина правильно й самостійно розподіляє всі картки по категоріях, чітко пояснює принцип сортування, без труднощів визначає обрану ознаку – колір, форма, матеріал, правильно відносить усі предмети, може самостійно сформулювати правило групування;

Середній рівень (3-4 бали) : 4 бали – виконує завдання правильно, але з невеликими труднощами або після словесної підказки, правильно розкладає більшість карток, але допускає 1–2 помилки, називає ознаку з допомогою дорослого, але далі виконує завдання правильно; 3 бали – завдання виконується після кількох повторень інструкції, з помилками у класифікації, може сортувати частину карток, але плутається, називає лише деякі ознаки, інші ігнорує або визначає невірно;

Низький рівень (0-2 бали) : 2 бали – виконує завдання тільки за наслідуванням чи з активною допомогою дорослого, дитина випадково кладе картки, повторює дії дорослого, не називає ознаку самостійно, лише після

прикладу; 1 бал – дитина не розуміє принципу групування, виконує завдання хаотично, не може пояснити вибір; 0 балів – не виконує завдання взагалі.

Завдання №5 «Чому так сталося?» (за Л. Фесенко) [59].

Мета: визначити рівень розуміння причинно-наслідкових зв'язків.

Дидактичний матеріал: сюжетні картинки (розбита ваза, калюжі висохли) (див. Додаток Г).

Інструкція: Подивись уважно. Що сталося на цій картинці? Чому?

Процедура виконання: дитина описує подію, пояснює причину, пропонує власний висновок.

Критерії та шкала оцінювання виконаного завдання:

Високий рівень (5 балів) : дитина самостійно встановлює причинно-наслідковий зв'язок, пояснює ситуацію повним реченням, дає логічно правильну, розгорнуту відповідь;

Середній рівень (3-4 бали) : 4 бали – відповідає правильно, але з певними труднощами: може потребувати повторення питання або уточнюючої підказки. Пояснення короткі («ваза впала», «буде темно»), але правильні; 3 бали – завдання виконує після кількох повторень інструкції, допускає неточності, може вказати лише дію («впала»), без пояснення причини. У «Що буде, якщо...» відповідає однослівно або частково;

Низький рівень (0-2 бали) : 2 бали – дитина виконує завдання лише за наслідуванням або активною допомогою дорослого, причину чи наслідок формулює неточно, з опорою на підказку; 1 бал – відповіді хаотичні, нелогічні або невідповідні («ваза впала, бо хмари»); 0 балів – не виконує завдання взагалі.

Завдання №6 «Склади розповідь за серією картинок» (за О. Холодовою) [50].

Мета: дослідити рівень вербалізації мислення (послідовність, структурованість мовлення).

Дидактичний матеріал: серії сюжетних картинок (5–6 кадрів) (див. Додаток Д).

Інструкція: Розглянь усі картинки та склади розповідь, що сталося спочатку, потім і чим усе закінчилося.

Процедура виконання: дитина розкладає картинки в логічній послідовності, розповідає історію.

Критерії та шкала оцінювання виконаного завдання:

Високий рівень (5 балів) : дитина самостійно складає логічно послідовну й завершену розповідь (5–6 кадрів відтворені у правильному порядку), доповнює історію логічним завершенням, використовуючи повні речення, у висловлюванні є причинно-наслідкові зв'язки, використані сполучники «тому що», «а потім», «щоб»;

Середній рівень (3-4 бали) : 4 бали – розповідь складає правильно, але коротко, з 1–2 пропусками деталей, може потребувати повторення інструкції; 3 бали – допускає порушення послідовності або поверхневність опису, може дати просте, неповне продовження;

Низький рівень (0-2 бали) : 2 бали – складає розповідь лише з активною допомогою дорослого, опис обмежується окремими словами чи фрагментами «хлопчик впав», «мама»; 1 бал – висловлювання хаотичні, нелогічні, без завершення історії; 0 балів – не виконує завдання взагалі.

Вважаємо, що запропонований зміст розробленої методики констатувального експерименту дозволить найбільш повно та всебічно дослідити стан усіх компонентів словесно-логічного мислення (аналіз і синтез, порівняння, узагальнення, класифікація, причинно-наслідкові зв'язки та вербалізація мислення) у дітей старшого дошкільного віку. Припускаємо, що діагностика сприятиме виявленню не просто окремих симптомів порушення розвитку, а зв'язків між ними, встановлення ієрархії виявлених відхилень, а також наявності збережених зв'язків.

Окрім того, задля ефективного фіксування особливостей виконання запропонованих завдань дітьми старшого дошкільного віку було розроблено протокол дослідження, схема якого подано у Додаток Е.

Отже, завдяки поданому переліку діагностичних завдань можна дослідити стан сформованості словесно-логічного мислення у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими порушеннями; визначити рівень розвитку операцій аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення та встановлення причинно-наслідкових зв'язків; виявити здатність дитини до оперування словесними поняттями, розуміння логічних відношень між об'єктами, точність і гнучкість мисленнєвих процесів. Отримані результати дозволяють оцінити не лише рівень розвитку мовлення, а й ступінь сформованості вищих психічних функцій, що є важливим показником готовності дитини до навчальної діяльності та подальшого когнітивного розвитку.

2.2. Аналіз результатів експериментального дослідження

Як визначають А. Богуш, С. Козлова, Н. Люблінська, Г. Фадіна, та ін., на етапі старшого дошкільного віку дитини очікується сформованість таких умінь: здатність виокремлювати головні ознаки предметів і явищ навколишньої дійсності; узагальнювати та розрізняти їх за відповідними категоріями; здійснювати порівняння, визначаючи як спільні, так і відмінні характеристики; міркувати та відповідати на запитання; встановлювати причини подій; робити обґрунтовані висновки [57].

Очевидним є те, що будь-які труднощі у функціонуванні мовлення справляють негативний вплив на розвиток мислення дітей старшого дошкільного віку. Це підтверджують численні наукові дослідження та практичні напрацювання (І. Брушневська, А. Воронова, Ю. Гаркуша, С. Конопляста, Ю. Рібцун, Т. Сак, Є. Соботович та ін.), у яких детально висвітлюються особливості розумової діяльності дошкільників із мовленнєвими порушеннями [6; 20; 50].

Варто зазначити, що означені припущення знайшли своє обґрунтування за результатами проведеного дослідження стану сформованості основних складових словесно-логічного мислення (аналіз, синтез, порівняння,

узагальнення, класифікація, причинно-наслідкові зв'язки та вербалізація) у дітей старшого дошкільного віку із мовленнєвими труднощами.

Таблиця 2.1.

Стан сформованості основних складових словесно-логічного мислення у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами

Складові словесно-логічного мислення	Високий рівень (%)	Середній рівень (%)	Низький рівень (%)
Аналіз і синтез	20%	40%	40%
Порівняння	30%	40%	30%
Узагальнення	10%	50%	40%
Класифікація	20%	40%	40%
Причинно-наслідкові зв'язки	20%	40%	40%
Вербалізація мислення	10%	40%	50%

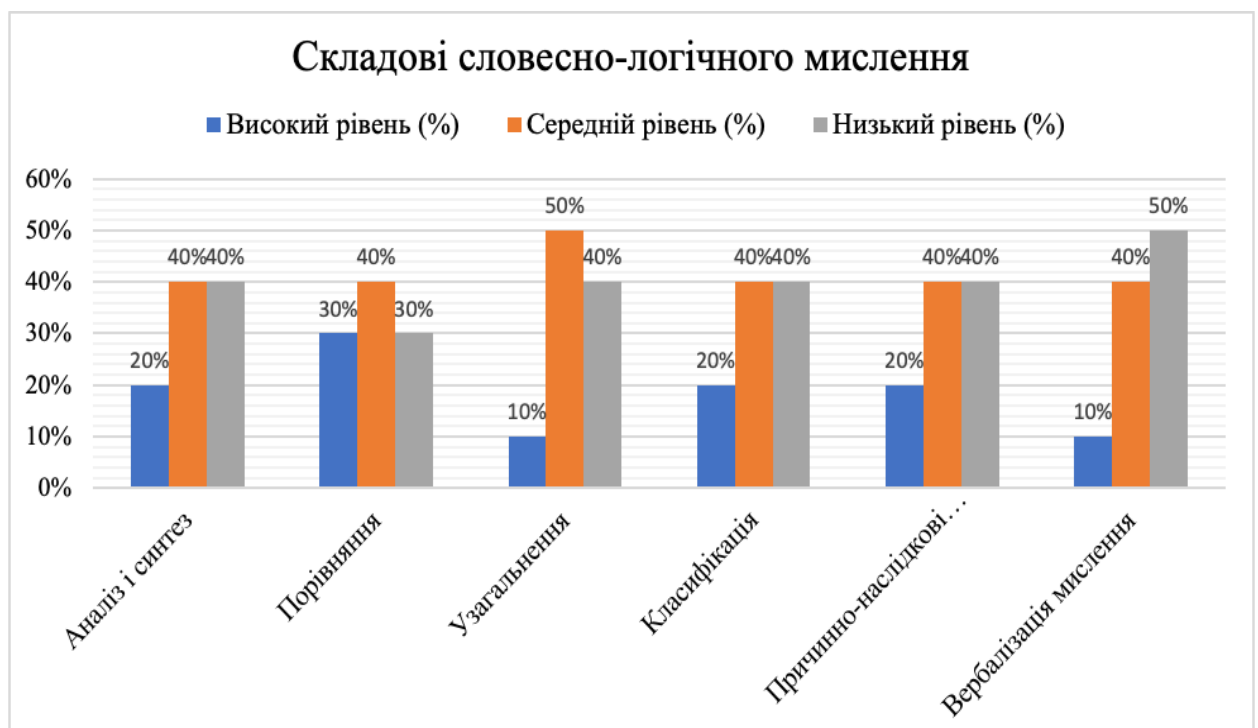

Рис. 2.1. Стан сформованості основних складових словесно-логічного мислення у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами

Узагальнені результати проведеного дослідження подано у Табл. 2.1. та на Рис. 2.1.

Отже, аналізуючи дані з Табл. 2.1. та Рис. 2.1. констатовано, що найвищі показники спостерігаються у завданнях на порівняння, де 30% дітей з мовленнєвими труднощами показали високий рівень, 40% – середній і 30% – низький. Дещо нижчі, але також відносно позитивні результати виявлено за компонентом аналіз і синтез (20% – високий, 40% – середній, 40% – низький), що свідчить про достатньо розвинене вміння виокремлювати частини, об'єднувати їх у ціле та знаходити «зайві» об'єкти, особливо за умови опори на наочність.

Натомість, у компонентах узагальнення, класифікації та причинно-наслідкових зв'язків більшість дітей продемонстрували середній і низький рівні (від 40% до 50% низьких результатів). Це свідчить про труднощі у виокремленні суттєвих ознак, встановленні логічних зв'язків між предметами, добірї узагальнюючих понять та формулюванні висновків. Найбільш вразливим компонентом стала вербалізація мислення: лише 10% дітей з мовленнєвими труднощами досягли високого рівня, тоді як половина учасників (5%) показала низький рівень. У більшості випадків розповіді дітей були неповними, з порушенням послідовності або без логічного завершення.

Таблиця 2.2

Стан сформованості основних складових словесно-логічного мислення у дітей старшого дошкільного віку з типовим розвитком

Складові словесно-логічного мислення	Високий рівень (%)	Середній рівень (%)	Низький рівень (%)
Аналіз і синтез	70%	30%	0%
Порівняння	60%	40%	0%
Узагальнення	80%	20%	0%
Класифікація	70%	30%	0%
Причинно-наслідкові зв'язки	60%	40%	0%
Вербалізація мислення	50%	50%	0%

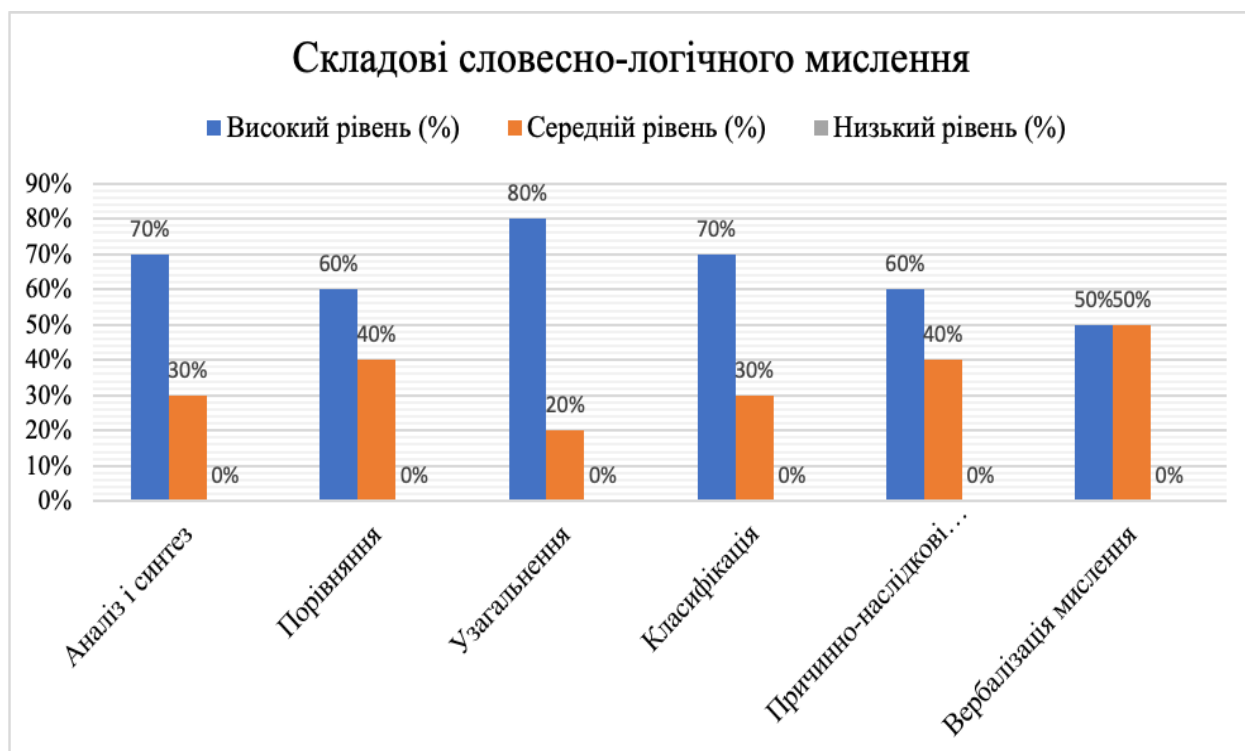

Рис. 2.2. Стан сформованості основних складових словесно-логічного мислення у дітей старшого дошкільного віку з типовим розвитком

Окрім того, до даного експериментального дослідження були залучені діти старшого дошкільного віку з типовим розвитком. Результати їх обстеження подано в Табл. 2.2. та на Рис. 2.2.

Аналіз отриманих даних у дітей старшого дошкільного віку з типовим розвитком свідчить, що більшість обстежуваних демонструють високий рівень сформованості основних компонентів словесно-логічного мислення. Так, у 70% дітей виявлено високий рівень розвитку операцій аналізу й синтезу, у 60% – порівняння, у 80% – узагальнення, у 70% – класифікації. Дещо нижчі показники спостерігаються у сфері встановлення причинно-наслідкових зв'язків (60%) та вербалізації мислення (50%). Діти з середнім рівнем розвитку мисленнєвих операцій становлять від 20% до 50% залежно від показника, тоді як низький рівень не виявлено.

Отримані результати дослідження компонентів словесно-логічного мислення свідчать, що у дітей з типовим розвитком мислення сформоване цілісно та на достатньо високому рівні, що забезпечує готовність до шкільного

навчання. У них спостерігається зрілість основних логічних операцій – аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення, класифікації та встановлення причинно-наслідкових зв'язків. Натомість, у дітей із мовленнєвими труднощами відзначається нерівномірність і зниження рівня сформованості словесно-логічного мислення: вони мають труднощі у виконанні завдань, що потребують узагальнення, класифікації та вербалізації мовлення.

Пропонуємо більш детально ознайомитися з результатами обстеження сформованості основних складових словесно-логічного мислення у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами та у їх однолітків з типовим розвитком.

В нижче поданих таблицях та діаграмах репрезентовано результати дослідження компонентів словесно-логічного мислення : аналіз та синтез, порівняння, узагальнення, класифікація, причинно-наслідкові зв'язки, вербалізація мислення.

Таблиця 2.3

Стан сформованості компонентів словесно-логічного мислення (аналіз та синтез) у дітей старшого дошкільного віку

Рівні	діти з типовим розвитком		діти з мовленнєвими труднощами	
	кіль-сть дітей	у %	кіль-сть дітей	у %
Високий	7	70%	2	20%
Середній	3	30%	4	40%
Низький	0	0%	4	40%

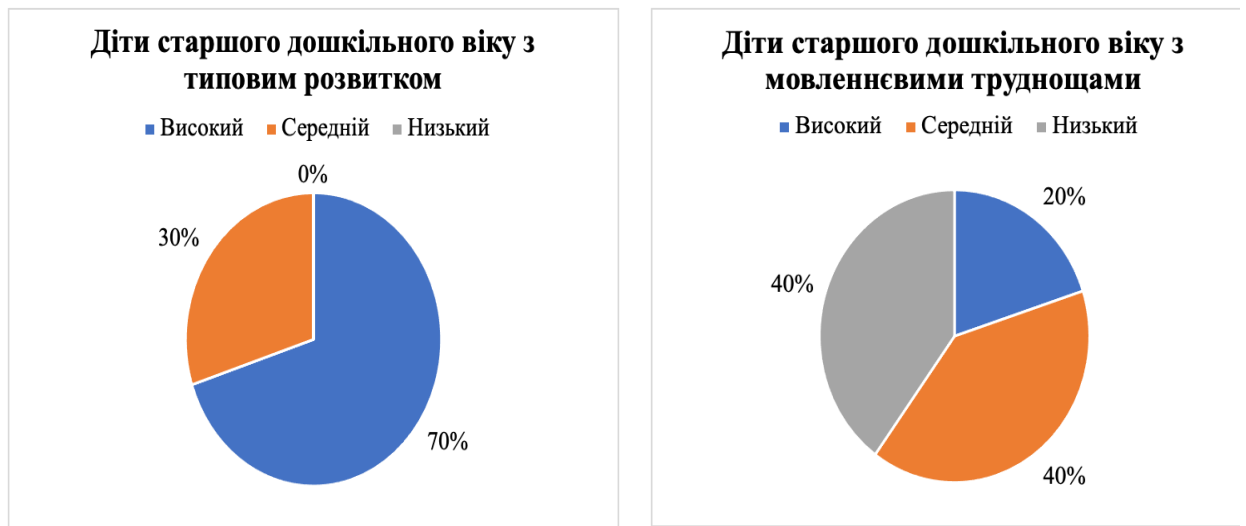

Рис. 2.3. Стан сформованості компонентів словесно-логічного мислення (аналіз та синтез) у дітей старшого дошкільного віку (у %)

За показником аналізу та синтезу встановлено, що у дітей з типовим розвитком переважає високий рівень сформованості (70%), що свідчить про добре розвинену здатність виділяти ознаки предметів, встановлювати взаємозв'язки між ними та узагальнювати інформацію. У дітей із мовленнєвими труднощами лише 20% демонструють високий рівень, тоді як більшість перебуває на середньому (40%) і низькому (40%) рівнях, що вказує на труднощі у здійсненні логічного аналізу та побудові цілісних мисленнєвих суджень.

Таблиця 2.4

Стан сформованості компонентів словесно-логічного мислення (порівняння) у дітей старшого дошкільного віку

Рівні	діти з типовим розвитком		діти з мовленнєвими труднощами	
	кіль-сть дітей	у %	кіль-сть дітей	у %
Високий	6	60%	3	30%
Середній	4	40%	4	40%
Низький	0	0%	3	30%

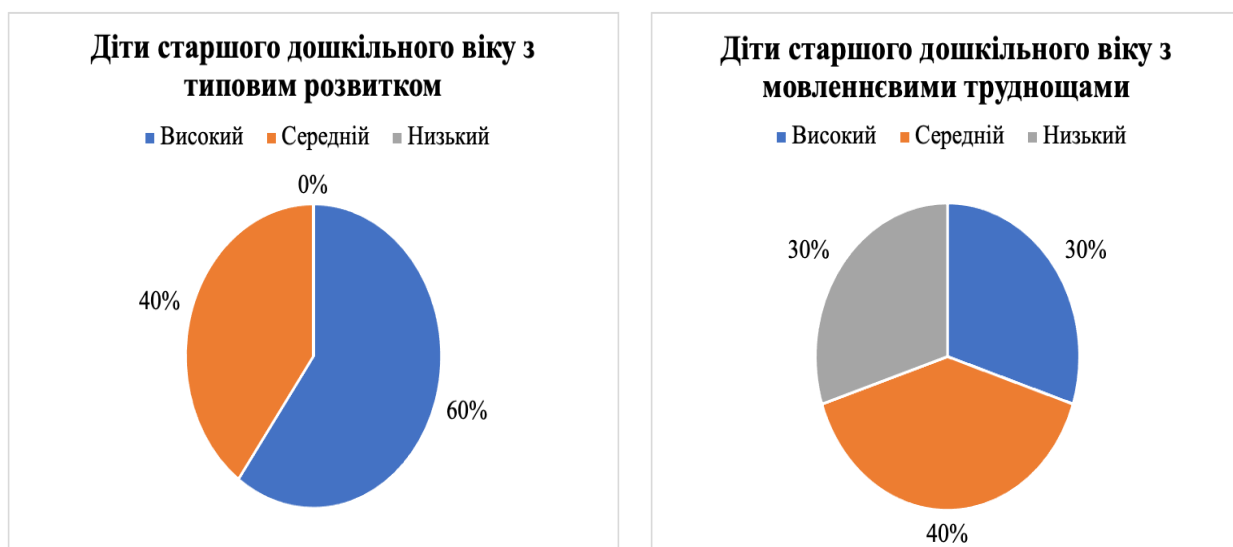

Рис. 2.4. Стан сформованості компонентів словесно-логічного мислення (порівняння) у дітей старшого дошкільного віку (у %)

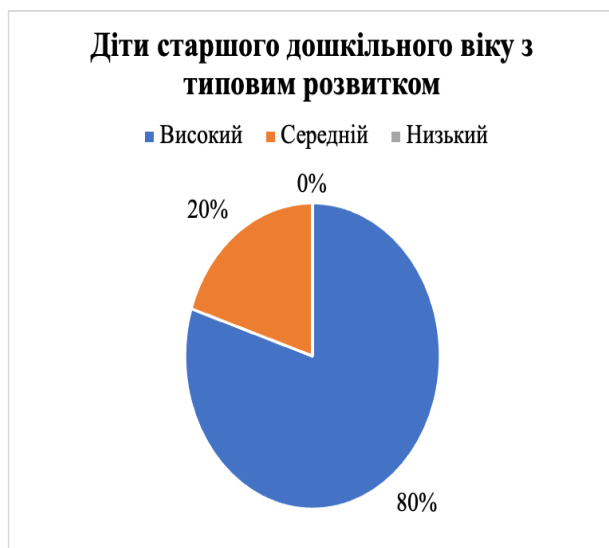
В Табл. 2.4 та на Рис. 2.4. презентовано результати дослідження компоненту словесно-логічного мислення у дітей старшого дошкільного віку – порівняння.

За показником порівняння у дітей з типовим розвитком переважає високий рівень сформованості (60%), що свідчить про здатність виділяти спільні та відмінні ознаки предметів, робити узагальнення й логічні висновки. 40 % дітей мають середній рівень, що є віковою нормою. Натомість у дітей із мовленнєвими труднощами лише 30% демонструють високий рівень, тоді як більшість перебуває на середньому (40%) та низькому (30%) рівнях, що вказує на недостатню сформованість уміння аналізувати, співвідносити та вербалізувати ознаки предметів.

Наступним елементом щодо визначення стану сформованості словесно-логічного мислення у дітей старшого дошкільного віку було узагальнення. Отримані дані представлено у Табл. 2.5 та на Рис. 2.5.

**Стан сформованості компонентів словесно-логічного мислення
(узагальнення) у дітей старшого дошкільного віку**

Рівні	діти з типовим розвитком		діти з мовленнєвими труднощами	
	кіль-сть дітей	у %	кіль-сть дітей	у %
Високий	8	80%	1	10%
Середній	2	20%	5	50%
Низький	0	0%	4	40%

**Рис. 2.5. Стан сформованості компонентів словесно-логічного мислення
(узагальнення) у дітей старшого дошкільного віку (у %)**

За показником узагальнення у дітей з типовим розвитком спостерігається високий рівень сформованості (80%), що свідчить про вміння виділяти головні ознаки предметів, узагальнювати їх за спільними властивостями та будувати логічні судження. 20% дітей мають середній рівень, що є варіантом вікової норми. У дітей із мовленнєвими труднощами ситуація значно інша: лише 10% дошкільників досягають високого рівня, тоді як більшість перебуває на середньому (50%) і низькому (40%) рівнях. Це свідчить про труднощі у виокремленні суттєвих ознак, обмеженість словникового запасу та недостатній розвиток узагальнювальних дій.

**Стан сформованості компонентів словесно-логічного мислення
(класифікація) у дітей старшого дошкільного віку**

Рівні	діти з типовим розвитком		діти з мовленнєвими труднощами	
	кіль-сть дітей	у %	кіль-сть дітей	у %
Високий	7	70%	2	20%
Середній	3	30%	4	40%
Низький	0	0%	4	40%

Рис. 2.6. Стан сформованості компонентів словесно-логічного мислення (класифікація) у дітей старшого дошкільного віку (у %)

Подальше оцінювання стану сформованості словесно-логічного мислення дітей старшого дошкільного віку здійснювалося за допомогою завдань на класифікацію. Результати відображено в Табл. 2.6 та на Рис. 2.6.

За показником класифікація у дітей з типовим розвитком переважає високий рівень сформованості (70%), що свідчить про здатність логічно групувати предмети за спільними ознаками, встановлювати відношення між категоріями та узагальнювати поняття. 30% дітей продемонстрували середній рівень, що відповідає віковим можливостям. У дітей із мовленнєвими труднощами лише 20% мають високий рівень сформованості цієї операції, тоді

як більшість перебуває на середньому (40%) і низькому (40%) рівнях. Це вказує на недостатню здатність до логічного групування предметів, утруднення у мовленнєвому позначенні категорій і слабкість процесів узагальнення.

Оцінювання подальших показників сформованості словесно-логічного мислення дітей старшого дошкільного віку проводилось за допомогою завдань на встановлення причинно-наслідкових зв'язків. Відповідні дані наведено в Табл. 2.7. та на Рис. 2.7.

Таблиця 2.7

**Стан сформованості компонентів словесно-логічного мислення
(причинно-наслідкові зв'язки) у дітей старшого дошкільного віку**

Рівні	діти з типовим розвитком		діти з мовленнєвими труднощами	
	кіль-сть дітей	у %	кіль-сть дітей	у %
Високий	6	60%	2	20%
Середній	4	40%	3	30%
Низький	0	0%	5	50%

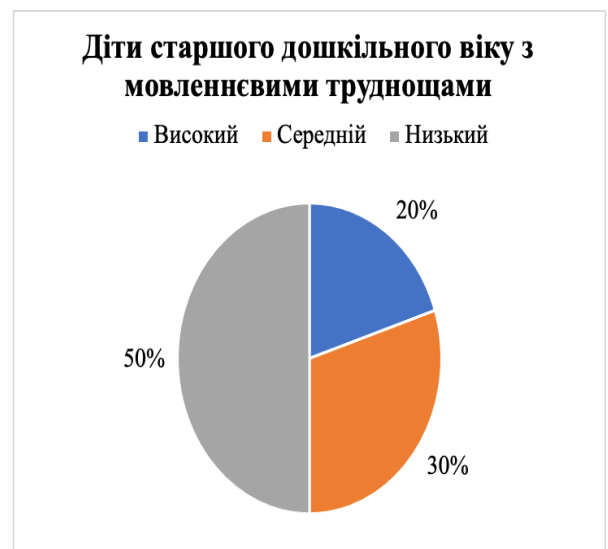

Рис. 2.7. Стан сформованості компонентів словесно-логічного мислення (причинно-наслідкові зв'язки) у дітей старшого дошкільного віку (у %)

За показником встановлення причинно-наслідкових зв'язків у дітей з типовим розвитком переважає високий рівень сформованості (60%), що свідчить про вміння логічно пояснювати події, визначати послідовність дій та усвідомлювати взаємозв'язки між явищами. 40% дітей мають середній рівень, що також відповідає віковим нормам розвитку мислення. У дітей із мовленнєвими труднощами лише 20% демонструють високий рівень, тоді як 30 % перебувають на середньому та 50% – на низькому рівні. Це свідчить про недостатнє розуміння причинно-наслідкових залежностей, труднощі у побудові логічних висловлювань та обмеженість мовленнєвих засобів для пояснення подій.

Подальший аналіз сформованості словесно-логічного мислення здійснювався через завдання на вербалізацію мислення. Результати подано в Табл. 2.8. та на Рис. 2.8.

Таблиця 2.8

**Стан сформованості компонентів словесно-логічного мислення
(вербалізація мислення) у дітей старшого дошкільного віку**

Рівні	діти з типовим розвитком		діти з мовленнєвими труднощами	
	кіль-сть дітей	у %	кіль-сть дітей	у %
Високий	5	50%	1	10%
Середній	5	50%	4	40%
Низький	0	0%	5	50%

Рис. 2.8. Стан сформованості компонентів словесно-логічного мислення (вербалізація мислення) у дітей старшого дошкільного віку (у %)

За показником вербалізації мислення у дітей з типовим розвитком 50 % демонструють високий рівень сформованості, а 50 % – середній, що свідчить про достатню здатність виражати власні думки та описувати логічні зв'язки словесно. У дітей із мовленнєвими труднощами лише 10 % мають високий рівень, 40 % – середній, а 50 % – низький, що вказує на значні труднощі у словесному оформленні думок, обмеженість мовного запасу та недостатню сформованість мовленнєвої активності для опису логічних процесів.

Таблиця 2.9

Стан сформованості словесно-логічного мислення у дітей старшого дошкільного віку

Рівні	діти з типовим розвитком		діти з мовленнєвими труднощами	
	кіль-сть дітей	у %	кіль-сть дітей	у %
Високий	6	60	2	20
Середній	4	40	4	40
Низький	0	0	4	40

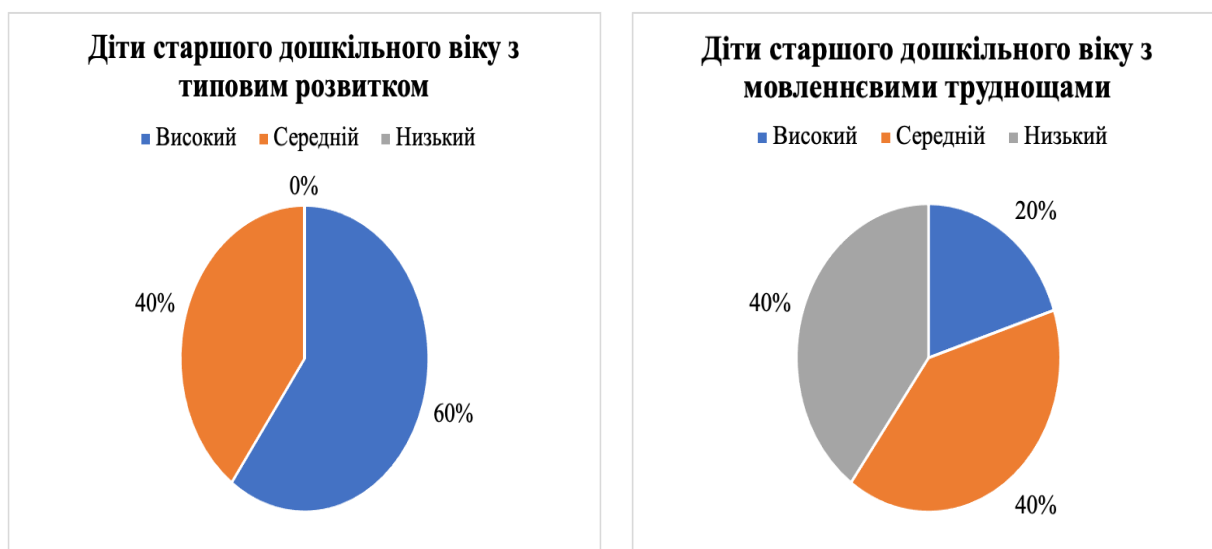

Рис. 2.9. Стан сформованості словесно-логічного мислення (вербалізація мислення) у дітей старшого дошкільного віку (у %)

Узагальнюючи результати (див. Табл. 2.9. та Рис. 2.9.), можна зробити висновок, що провідним рівнем розвитку словесно-логічного мислення у дітей із мовленнєвими труднощами є середній, при цьому найбільш сформованими є операції аналізу, синтезу та порівняння, а найменш – вербалізація мислення та встановлення причинно-наслідкових зв'язків.

Загальний стан сформованості словесно-логічного мислення у дітей старшого дошкільного віку свідчить, що у дітей з типовим розвитком переважає високий рівень – 60 %, середній – 40 %, низький не виявлено (0 %), тоді як у дітей із мовленнєвими труднощами високий рівень сформованості досягають лише 20 %, середній рівень – 40 %, а низький – 40 %, що вказує на помітні труднощі у розвитку словесно-логічних операцій.

Відповідно до означеного, можемо визначити такі особливості сформованості словесно-логічного мислення у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами: у більшості з них спостерігається недостатня сформованість операцій аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення та класифікації, що проявляється у труднощах виділення суттєвих ознак, встановлення логічних зв'язків і причинно-наслідкових залежностей. Мислення таких дітей має переважно наочно-образний характер,

з опорою на конкретні дії та предмети. Спостерігається низький рівень вербалізації – дітям складно словесно пояснити свої міркування, вони користуються неповними або неточними висловлюваннями. Також відзначається повільність і нестійкість мисленнєвих процесів, потреба у додатковій стимуляції та допомозі дорослого. Усе це свідчить про взаємозалежність мовленнєвого та інтелектуального розвитку й потребує цілеспрямованої корекційно-розвивальної роботи для активізації пізнавальної діяльності дітей.

Таким чином, результати дослідження підтверджують, що мовленнєві труднощі безпосередньо впливають на розвиток словесно-логічного мислення, зумовлюючи недостатню сформованість узагальнюючих і логічних дій, труднощі у вербальному відтворенні результатів мисленнєвих операцій. Це потребує цілеспрямованої логопедичної та корекційно-розвивальної роботи, спрямованої на розвиток аналізу, синтезу, порівняння, класифікації та узагальнення як основи для формування логічного мислення в дітей з мовленнєвими труднощами.

Висновки до другого розділу

У другому розділі було здійснено теоретичне обґрунтування, організацію та проведення констатувального етапу експерименту, спрямованого на визначення стану сформованості словесно-логічного мислення у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами.

Виходячи з аналізу наукових джерел встановлено, що розвиток словесно-логічного мислення є одним із провідних новоутворень старшого дошкільного віку, оскільки саме воно забезпечує становлення пізнавальної діяльності, мовленнєвої активності та готовності дитини до навчання у школі. Мовленнєві труднощі значною мірою ускладнюють цей процес, знижуючи рівень сформованості аналізу, синтезу, узагальнення, класифікації, порівняння та вербалізації мислення.

Проведене дослідження дало змогу встановити рівень сформованості основних логічних операцій і виявити їх специфіку у дітей з мовленнєвими труднощами. Для цього було використано комплекс діагностичних методик адаптованих до вікових та індивідуальних особливостей дітей, що передбачали визначення стану складових словесно-логічного мислення: аналіз і синтез, порівняння, узагальнення, класифікація, встановлення причинно-наслідкових зв'язків та вербалізація мислення.

Аналіз отриманих результатів засвідчив, що більшість дітей із мовленнєвими труднощами мають середній або низький рівень сформованості словесно-логічного мислення. Найбільш розвиненими виявилися операції порівняння, аналізу та синтезу, що пояснюється опорою на наочно-дієву основу діяльності. Водночас найбільші труднощі діти відчували під час виконання завдань, спрямованих на узагальнення, класифікацію, встановлення причинно-наслідкових зв'язків і вербалізацію мислення, що свідчить про недостатню сформованість логічних операцій в умовах словесного опосередкування.

Отже, результати констатувального експерименту підтвердили, що у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами спостерігається зниження рівня розвитку словесно-логічного мислення, що проявляється у фрагментарності мисленнєвих процесів, обмеженості словникового запасу, труднощах у встановленні логічних зв'язків і побудові зв'язного висловлювання. Це зумовлює необхідність цілеспрямованої корекційно-розвивальної роботи, спрямованої на формування вищих пізнавальних функцій через інтеграцію мовленнєвих і логічних завдань.

РОЗДІЛ 3.

МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ СЛОВЕСНО-ЛОГІЧНОГО МИСЛЕННЯ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З МОВЛЕННЄВИМИ ТРУДНОЩАМИ ЗАСОБАМИ LEGO-КОНСТРУЮВАННЯ

3.1. Організація та етапи формувального експерименту

Проведене дослідження дало змогу виявити особливості сформованості словесно-логічного мислення у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами. Отримані результати засвідчили, що в більшості дітей спостерігаються труднощі у виконанні логічних операцій аналізу, порівняння, узагальнення та встановлення причинно-наслідкових зв'язків. Це свідчить про недостатній рівень сформованості розумових дій, що забезпечують оперування поняттями та логічними зв'язками у мовленні.

Виявлені особливості зумовлюють потребу в організації та проведенні спеціально спрямованих корекційно-розвивальних заходів, спрямованих на розвиток словесно-логічного мислення, удосконалення мовленнєвих і когнітивних процесів, формування здатності дітей мислити послідовно, узагальнено та причинно обумовлено.

Отже, *метою* формувального експерименту є перевірка ефективності методики формування словесно-логічного мислення у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами засобами LEGO-конструювання.

Задля досягнення поставленої мети було визначено такі *завдання*:

1. Розробити формувальну методику, що складається із серії занять із використанням вправ із LEGO-конструювання;
2. Апробувати розроблені заняття з дітьми старшого дошкільного віку із мовленнєвими труднощами у процесі ігрової та пізнавальної діяльності.

3. Перевірити ефективність використання засобу LEGO-конструювання у процесі формування словесно-логічного мислення дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами.

Формувальний експеримент проводився з метою перевірки ефективності методики формування словесно-логічного мислення у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами засобами LEGO-конструювання.

Метод LEGO-конструювання набув поширення в освітній практиці наприкінці XX – на початку XXI століття. Його розробником є данська компанія LEGO Group (1932 р.), а засновником – О. К. Christiansen. У педагогічній практиці елементи LEGO-технології активно почали впроваджувати після 1998 р., коли була створена освітня програма LEGO Education, орієнтована на розвиток творчості, логіки та навичок співпраці у дітей [65].

Науковці зазначають С. Gilmore, Е. McDougal, Р. Silverstein, О. Treleaven та ін., що LEGO-конструювання сприяє розвитку дрібної моторики, просторового мислення, уяви та логічних операцій, зокрема аналізу, синтезу, узагальнення та класифікації [66]. Так, Ж. Піаже підкреслював, що розвиток логічного мислення в дошкільників здійснюється у процесі маніпуляцій із предметами, які дозволяють дитині переходити від наочно-дійового до наочно-образного й словесно-логічного рівня мислення [68]. Подібної думки дотримувалися С. Паперт (автор теорії конструктивізму та концепції Mindstorms LEGO), який довів, що конструювання стимулює формування причинно-наслідкових зв'язків і розвиток внутрішньої мотивації до навчання [67].

В українській педагогічній науці питання застосування LEGO-технологій висвітлюють Н. Гавриш, О. Пометун, Т. Тютюнник, Л. Шелестова та ін., які вважають LEGO-конструювання ефективним засобом інтегрованого навчання і розвитку мислення дітей [9; 40; 62]. Зокрема, Н. Гавриш у своїх працях доводить, що під час LEGO-діяльності активізуються мовленнєві та

когнітивні процеси, формуються передумови до розв'язання логічних завдань [9]. О. Пометун підкреслює, що LEGO-технології підвищують інтерес дітей до пізнавальної діяльності, а також сприяють розвитку критичного мислення через моделювання ситуацій [40].

Результати вище висвітлених досліджень українських і зарубіжних авторів свідчать, що систематичне використання LEGO-конструювання у роботі з дошкільниками сприяє розвитку таких компонентів словесно-логічного мислення, як уміння класифікувати, порівнювати, узагальнювати, знаходити закономірності та встановлювати логічні зв'язки. У дітей із мовленнєвими труднощами цей засіб виступає додатковим інструментом для стимуляції мовлення, формування словника та граматичних структур у природному комунікативно-ігровому контексті.

Таким чином, LEGO-конструювання є не лише засобом розваги, а й потужним педагогічним інструментом, який забезпечує розвиток логічного, критичного й творчого мислення дітей старшого дошкільного віку, підвищує рівень пізнавальної активності та мовленнєвої компетентності.

Формувальний експеримент проводився на базі Комунального некомерційного підприємства «Київська Міська Клінічна Лікарня № 1» м. Києва. В ньому взяло участь 10 дітей старшого дошкільного віку (6–7 років) із мовленнєвими труднощами, які були залучені і до констатувального етапу магістерського дослідження.

Ключовою ціллю формувального етапу було перевірити ефективність використання засобу LEGO-конструювання під авторською назвою «LEGO-LOGO», яка поєднує практичну діяльність з елементами lego з мовленнєво-логічними вправами.

Методика побудована на принципі поетапного формування мислення:

1. дія руками – маніпуляція предметами (деталлями LEGO);
2. дія словом – словесний опис, пояснення власних дій;
3. дія в розумі – формулювання логічних висновків.

Вважаємо, що така послідовність поетапного формування мислення забезпечує перехід від наочно-дійового до словесно-логічного мислення, що є базовою умовою інтелектуального розвитку дітей з мовленнєвими труднощами.

Основними завданнями формувального етапу були:

- розвиток умінь аналізувати, порівнювати, класифікувати та узагальнювати;
- формування причинно-наслідкових зв'язків;
- збагачення активного словника на тему «Ферма», «Місто»;
- розвиток зв'язного мовлення через сюжетно-ігрову діяльність.

Формувальний експеримент проводився у три етапи:

I етап – мотиваційно-підготовчий.

Мета: створення позитивної мотивації до занять, ознайомлення дітей з LEGO-матеріалом та правилами роботи.

Шляхи реалізації: демонстрація LEGO-деталей та можливостей конструктора; створення ситуацій успіху під час простих вправ; заохочення активної участі дітей.

Вправа «Маленькі перемоги».

Мета: формування мотивації до заняття.

Процедура виконання: діти отримують завдання скласти прості фігури, успішно виконані роботи обговорюються та оцінюються позитивно.

II етап – формувальний. Проводилися основні заняття за блоками методики «LEGO-LOGO»:

1. «Аналіз і синтез» – «Розбери і склади».
2. «Порівняння» – «Хто кращий будівельник?».
3. «Класифікація та узагальнення» – «LEGO -сімейки».
4. «Причинно-наслідкові зв'язки» – «Що буде, якщо...?».
5. «Побудова висловлювань» – «LEGO -історії».

Мета: розвиток словесно-логічного мислення, мовленнєвої активності та когнітивних умінь.

Шляхи реалізації: виконання вправ з LEGO-конструюванням та словесним коментуванням дій; використання ігрових та сюжетних завдань для стимулювання мовлення; надання диференційованої допомоги залежно від рівня дитини.

Вправа «Розбери і склади».

Мета: розвивати вміння аналізувати та синтезувати цілісні об'єкти, формувати навички мисленнєвого планування.

Обладнання: LEGO-конструктор (набір базових елементів).

Процедура виконання: експериментатор демонструє готову фігуру, діти уважно розглядають її, після чого розбирають на частини. Потім діти за зразком або словесною інструкцією відновлюють конструкцію. Обговорюються етапи роботи, відзначається правильність дій.

Рівні допомоги: повтор демонстрації зразка, словесні підказки, жести, запитання-наведення.

Вправа «Хто кращий будівельник?»

Мета: формувати вміння порівнювати предмети за різними ознаками (форма, колір, розмір, кількість деталей).

Обладнання: набори LEGO для двох-трьох учасників.

Процедура виконання: діти будують однакові конструкції за інструкцією вихователя. Після завершення педагог організовує обговорення: чи схожі споруди, чим вони відрізняються, чия вийшла міцніша або красивіша. Акцент робиться на словесному порівнянні.

Рівні допомоги: уточнювальні питання, нагадування про ознаки порівняння, вербальна підтримка.

Вправа «LEGO-сімейки»

Мета: розвивати навички класифікації та узагальнення.

Обладнання: LEGO-деталі різних кольорів, форм і розмірів.

Процедура виконання: діти отримують набір деталей і завдання об'єднати їх у «сімейки» за певними ознаками (наприклад, за кольором,

розміром, формою). Потім педагог пропонує змінити критерій класифікації. Діти пояснюють свій вибір словами.

Рівні допомоги: нагадування про спосіб групування, приклади об'єднання, стимулювання до словесного обґрунтування.

Вправа «Що буде, якщо...?»

Мета: формувати причинно-наслідкові зв'язки, розвивати прогностичне мислення.

Обладнання: LEGO-конструктор, фігурки тварин, людей, транспорт.

Процедура виконання: педагог пропонує дітям ситуацію («Що буде, якщо зруйнувати міст?»; «Що станеться, якщо прибрати дах будинку?»). Діти висувують припущення, перевіряють їх на практиці, роблять висновки.

Рівні допомоги: запитання-наведення («А чому?», «Що може статися далі?»), підтримка у формулюванні висновків.

Вправа «LEGO-історії».

Мета: розвивати зв'язне мовлення, вміння будувати логічно послідовні висловлювання.

Обладнання: LEGO-набір з фігурками, предметами, елементами ландшафту.

Процедура виконання: діти конструюють сюжетну сцену (наприклад, «Ферма», «Місто», «Подорож»), після чого розповідають історію, пов'язану зі створеною моделлю. Педагог ставить запитання для розширення сюжету, допомагає дотримуватися послідовності подій.

Рівні допомоги: наочні схеми побудови оповіді (початок – подія – завершення), словесні зразки, допоміжні питання для стимулювання мовлення.

III етап – контрольний. Проведення повторної діагностики стану сформованості словесно-логічного мислення за тими ж методиками, що й на констатувальному етапі. Результати дозволили простежити динаміку розвитку логічних операцій, словникового запасу та мовленнєвої активності дітей.

Мета: перевірка динаміки розвитку логічних операцій, словникового запасу та мовленнєвої активності дітей.

Шляхи реалізації: повторна діагностика словесно-логічного мислення за тими ж методиками, що й на констатувальному етапі; порівняння результатів до та після формувального експерименту.

Узагальнена схема реалізації формувального експерименту презентовано на Рис. 3.1.

Рис. 3.1. Схема реалізації методики формування словесно-логічного мислення у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами засобами LEGO-конструювання

Реалізація формувального експерименту здійснювалася протягом двох тижнів у вигляді ігрових вправи з використанням LEGO-конструювання.

Отже, розроблена методика формування словесно-логічного мислення засобами LEGO-конструювання спрямована на активізацію пізнавальної діяльності дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами через ігрову діяльність. Вона передбачає поетапну роботу: мотиваційно-підготовчий етап із формуванням позитивного ставлення до занять; формувальний етап із виконанням системи вправ, що розвивають аналіз, синтез, порівняння, класифікацію, узагальнення, встановлення причинно-наслідкових зв'язків і розвиток зв'язного мовлення; та контрольний етап – для оцінки ефективності. Методика поєднує ігрові, практичні та мовленнєві дії, забезпечуючи індивідуалізацію підходу й стимулюючи самостійність, творчість і логічність мислення дітей.

Очікується, що її впровадження сприятиме підвищенню рівня сформованості словесно-логічного мислення та розвитку мовленнєвої компетентності дошкільників.

3.2. Аналіз результатів формувального експерименту щодо стану сформованості словесно-логічного мислення у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами засобами LEGO-конструювання

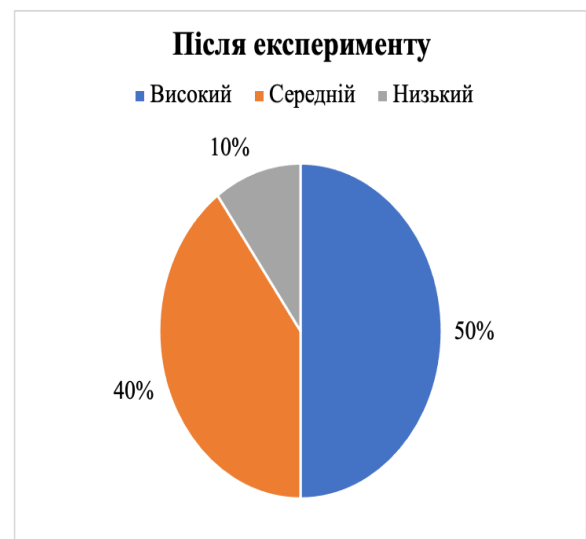
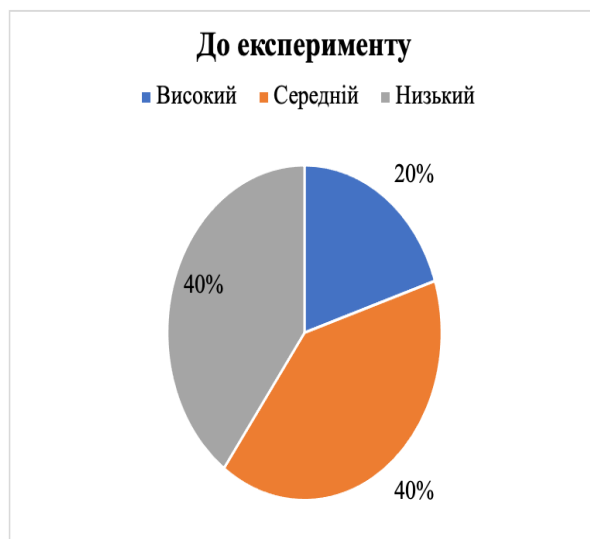
Після впровадження формувальної методики із використанням засобу LEGO-конструювання під авторською назвою «LEGO-LOGO», спрямованої на розвиток словесно-логічного мислення у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами, спостерігається позитивна динаміка у сформованості основних логічних операцій.

Підтвердження даної результативності подана у наступних кількісних та якісних показниках, що висвітлені у відповідних таблицях і діаграмах.

Таблиця 3.1

**Стан сформованості компонентів словесно-логічного мислення
(аналіз та синтез) у дітей старшого дошкільного віку
з мовленнєвими труднощами**

Рівні	до експерименту		після експерименту	
	кіль-сть дітей	у %	кіль-сть дітей	у %
Високий	2	20%	5	50%
Середній	4	40%	4	40%
Низький	4	40%	1	10%

**Рис. 3.2. Стан сформованості компонентів словесно-логічного
мислення (аналіз та синтез) у дітей старшого дошкільного віку з
мовленнєвими труднощами (у %)**

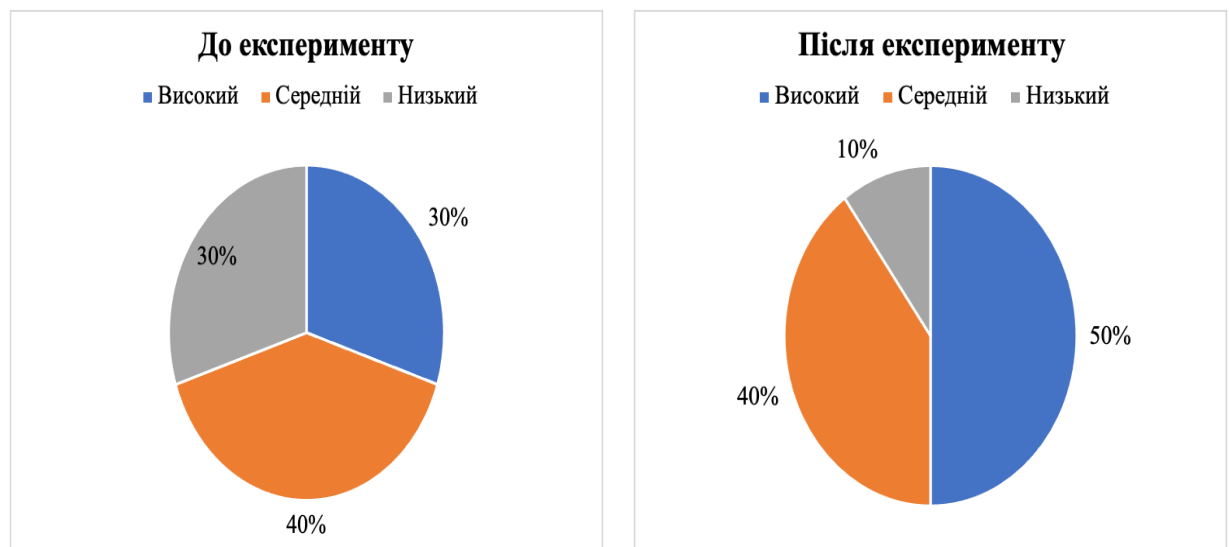
Як видно із даних в Табл. 3.1. та на Рис. 3.2. показники за компонентом «Аналіз і синтез» помітно покращилися. Кількість дітей із високим рівнем зросла з 20% до 50%, а з низьким рівнем зменшилася з 40% до 10%. Це свідчить про розвиток умінь розчленовувати об'єкт на частини, встановлювати взаємозв'язки між ними, узгоджувати окремі елементи в єдину систему.

Подальшу динаміку щодо стану сформованості компоненту порівняння у словесно-логічному мисленні у дітей старшого дошкільного віку із мовленнєвими труднощами подано в Табл. 3.2 та на Рис. 3.3.

Таблиця 3.2

**Стан сформованості компонентів словесно-логічного мислення
(порівняння) у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими
труднощами**

Рівні	до експерименту		після експерименту	
	кіль-сть дітей	у %	кіль-сть дітей	у %
Високий	3	30%	5	50%
Середній	4	40%	4	40%
Низький	3	30%	1	10%

**Рис. 3.3. Стан сформованості компонентів словесно-логічного
мислення (порівняння) у дітей старшого дошкільного віку з
мовленнєвими труднощами (у %)**

Згідно поданими з даними, високий рівень досягнуто у 5 дітей (50%), тоді як до експерименту він спостерігався у 3 дітей (30%). Кількість дітей із низьким рівнем зменшилася з 3 (30%) до 1 (10%). Це вказує на розвиток у дітей

уміння знаходити подібності та відмінності між предметами, ознаками й явищами, що свідчить про позитивні зміни у логічному мисленні.

Наступним компонентом словесно-логічного мислення задля висвітлення змін після реалізації формувального експерименту з дітьми старшого дошкільного віку із мовленнєвими труднощами було узагальнення. Його стан сформованості презентовано у Табл. 3.3. та на Рис 3.4.

Таблиця 3.3

**Стан сформованості компонентів словесно-логічного мислення
(узагальнення) у дітей старшого дошкільного віку
з мовленнєвими труднощами**

Рівні	до експерименту		після експерименту	
	кіл-сть дітей	у %	кіл-сть дітей	у %
Високий	1	10%	3	30%
Середній	5	50%	5	50%
Низький	4	40%	2	20%

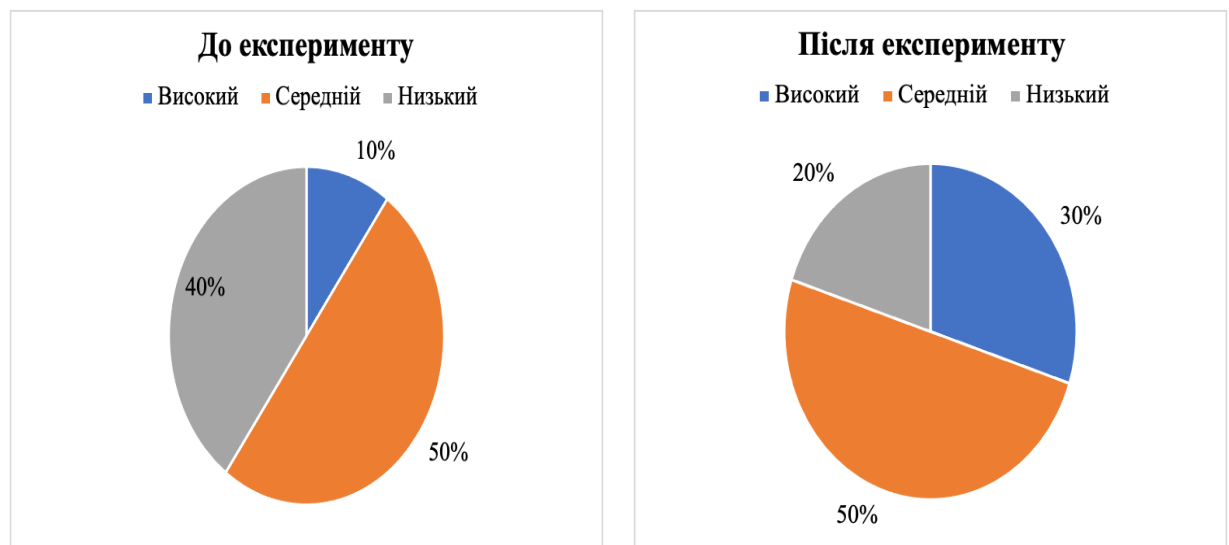

Рис. 3.4. Стан сформованості компонентів словесно-логічного мислення (узагальнення) у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами (у %)

Після експерименту високого рівня досягли 3 дитини (30%), тоді як до початку було лише 1 дитина (10%). Кількість дітей із низьким рівнем зменшилася з 4 (40%) до 2 (20%). Це демонструє підвищення здатності дітей виокремлювати істотні ознаки об'єктів, узагальнювати на основі спільних властивостей.

Для виявлення змін, що відбулися після формуального експерименту з дітьми старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами, наступним досліджуваним компонентом словесно-логічного мислення виступала класифікація. Показники її сформованості наведено в Табл. 3.4 та на рис. 3.5.

Таблиця 3.4

**Стан сформованості компонентів словесно-логічного мислення
(класифікація) у дітей старшого дошкільного віку
з мовленнєвими труднощами**

Рівні	до експерименту		після експерименту	
	кіль-сть дітей	у %	кіль-сть дітей	у %
Високий	2	20%	3	30%
Середній	4	40%	6	60%
Низький	4	40%	1	10%

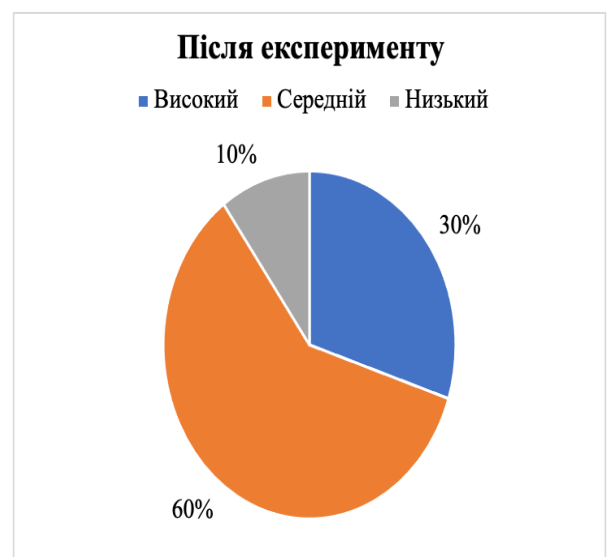
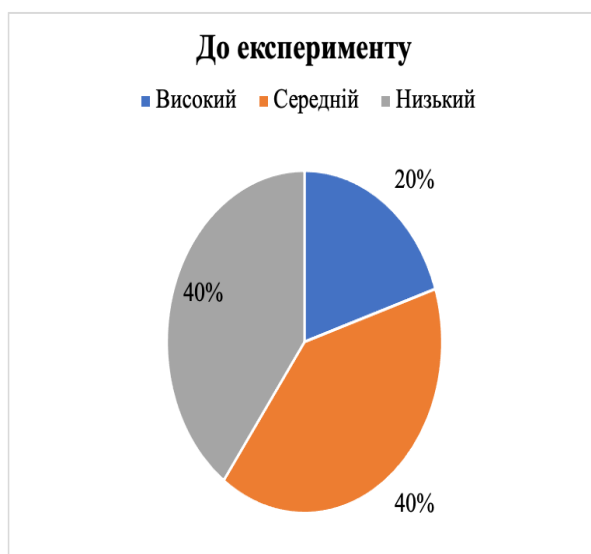

Рис. 3.5. Стан сформованості компонентів словесно-логічного мислення (класифікація) у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами (у %)

Результати за компонентом «Класифікація» (Табл. 3.4) також свідчать про позитивну динаміку. Кількість дітей із високим рівнем зросла з 2 (20%) до 3 (30%), із середнім – із 4 (40%) до 6 (60%), тоді як низький рівень знизився з 4 (40%) до 1 (10%). Це вказує на покращення умінь дітей групувати об'єкти за певними ознаками, логічно впорядковувати матеріал.

Таблиця 3.5

Стан сформованості компонентів словесно-логічного мислення (причинно-наслідкові зв'язку) у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами

Рівні	до експерименту		після експерименту	
	кіль-сть дітей	у %	кіль-сть дітей	у %
Високий	2	20%	2	20%
Середній	3	30%	5	50%
Низький	5	50%	3	30%

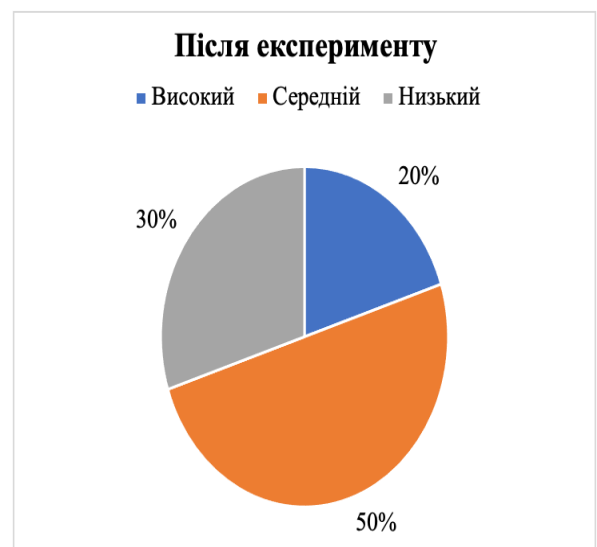
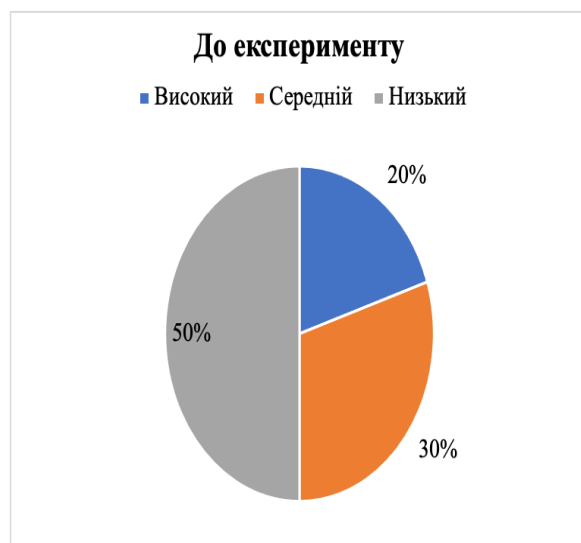

Рис. 3.6. Стан сформованості компонентів словесно-логічного мислення (причинно-наслідкові зв'язку) у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами (у %)

У контексті аналізу змін після реалізації формувального експерименту з дітьми старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами наступним компонентом словесно-логічного мислення розглядалися причинно-наслідкові зв'язки. Дані щодо рівня його сформованості представлено в Табл. 3.5 та на Рис. 3.6.

У Табл. 3.6 подано результати за компонентом «Причинно-наслідкові зв'язки». Після експерименту високий рівень залишився стабільним (2 дитини – 20%), проте кількість дітей із середнім рівнем зросла з 3 (30%) до 5 (50%), а низький рівень зменшився з 5 (50%) до 3 (30%). Це свідчить про поступове формування здатності дітей встановлювати зв'язки між подіями та явищами, пояснювати наслідки дій.

Щоб висвітлити зміни після формувального експерименту з дітьми старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами, було проаналізовано стан сформованості вербалізації мислення як компонента словесно-логічного мислення. Результати подано в Табл. 3.6 та на Рис. 3.7.

Таблиця 3.6

**Стан сформованості компонентів словесно-логічного мислення
(вербалізація мислення) у дітей старшого дошкільного віку з
мовленнєвими труднощами**

Рівні	до експерименту		після експерименту	
	кіл-сть дітей	у %	кіл-сть дітей	у %
Високий	1	10%	1	10%
Середній	4	40%	4	40%
Низький	5	50%	5	50%

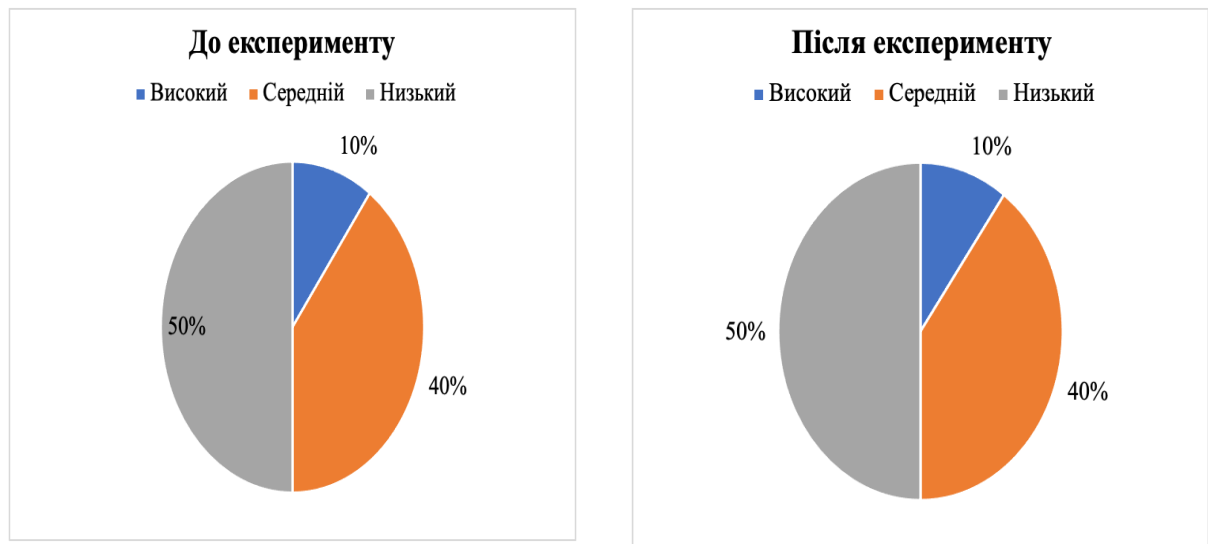

Рис. 3.7. Стан сформованості компонентів словесно-логічного мислення (вербалізація мислення) у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами (у %)

Найменші зміни спостерігаються у компоненті «Вербалізація мислення». Кількість дітей із високим рівнем залишилася без змін – 1 дитина (10%), середній рівень зберіг показник 4 (40%), а низький – 5 (50%). Це може пояснюватися складністю мовленнєвих порушень у досліджуваній групі, оскільки вербалізація потребує не лише логічних, а й мовленнєво-комунікативних умінь.

Загалом результати формульовального експерименту засвідчили позитивну динаміку розвитку всіх компонентів словесно-логічного мислення (див. Табл. 3.7. та Рис. 3.8.).

Таблиця 3.7

Стан сформованості словесно-логічного мислення у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами

Рівні	до експерименту		Після експерименту	
	кіль-сть дітей	у %	кіль-сть дітей	у %
Високий	2	20	3	30
Середній	4	40	5	50
Низький	4	40	2	20

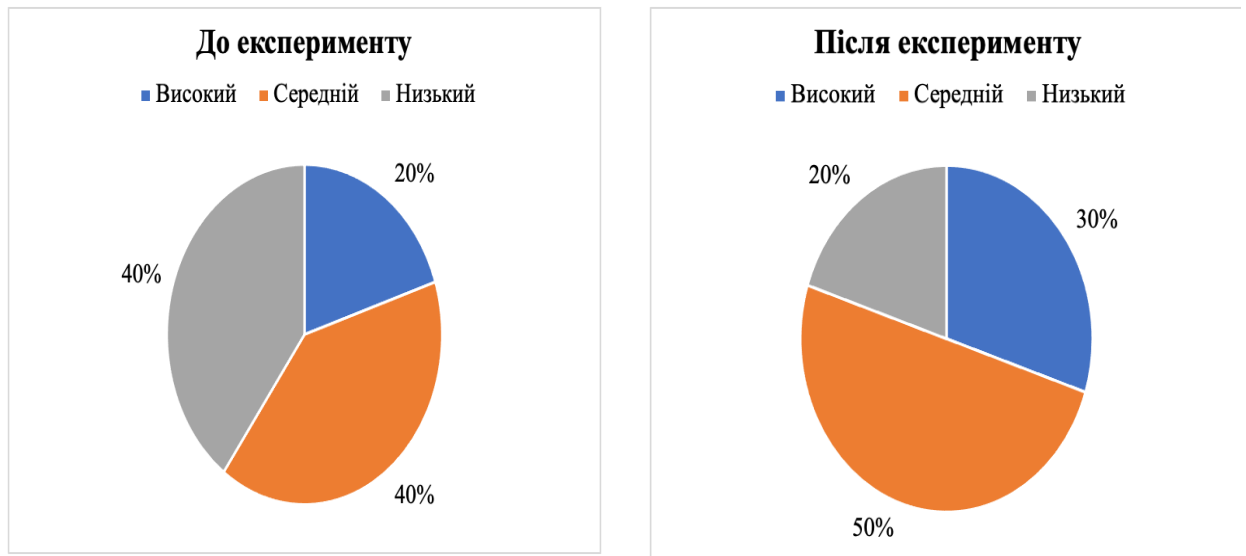

Рис. 3.8. Стан сформованості словесно-логічного мислення у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами (у %)

Отже, результати формувального етапу свідчать про підвищення рівня сформованості словесно-логічного мислення у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами. Найбільш помітні покращення відбулися у здатності дітей до аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення та класифікації. Це свідчить про ефективність використання LEGO-технологій як інноваційного засобу розвитку пізнавальної діяльності та логічного мислення дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами.

Перспективи подальших досліджень полягають у розширенні вибірки дітей різного віку та рівня мовленнєвого розвитку, дослідженні впливу засобу LEGO-конструювання на інші пізнавальні процеси (пам'ять, увагу, уяву), а також у розробленні комплексних корекційно-розвивальних програм, що поєднують LEGO-конструювання з елементами нейропсихологічних і мовленнєвих тренінгів. Такі напрями досліджень дадуть змогу підвищити ефективність освітнього процесу та сприятимуть всебічному розвитку дітей із мовленнєвими порушеннями.

3.3. Прикладні аспекти застосування LEGO-конструювання у формуванні словесно-логічного мислення у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами

Формування словесно-логічного мислення у дітей старшого дошкільного віку є важливою умовою їхньої готовності до шкільного навчання, оскільки саме цей період характеризується переходом від наочно-дійового до логічного мислення, яке забезпечує здатність дитини встановлювати зв'язки між явищами, робити узагальнення, аналізувати та обґрунтовувати власні судження [58]. Для дітей із мовленнєвими труднощами цей процес потребує цілеспрямованої підтримки дорослих, адже недостатній розвиток мовлення гальмує засвоєння понять, ускладнює розуміння інструкцій, пояснень і знижує рівень узагальнюючих дій [31].

Педагогам доцільно організовувати корекційно-розвивальну роботу в ігровій, пізнавальній і комунікативній формах, де провідним є активне включення дитини в практичну діяльність. Рекомендується систематично застосовувати ігри та вправи на аналіз, порівняння, класифікацію та узагальнення об'єктів, добір ознак і пошук спільного та відмінного. Наприклад, завдання типу «Знайди зайве», «Хто чим схожий?», «Що можна об'єднати в одну групу?» допомагають дітям виділяти істотні властивості предметів і формувати логічні судження. Доцільно створювати проблемно-пошукові ситуації, у яких дитина самостійно шукає спосіб дії або пояснення певного явища: «Чому сніг тане?», «Що буде, якщо не поливати квітку?» Такі запитання розвивають здатність встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, формують навички міркування та доведення.

Ефективним засобом розвитку словесно-логічного мислення є використання LEGO-конструювання. Конструктивна діяльність дозволяє поєднати мислення, мовлення й практичну дію. Під час спільного будування діти вчаться планувати свої дії, узгоджувати їх із партнером, описувати процес, називати деталі, обґрунтовувати вибір конструктивних рішень.

Педагог має спрямовувати увагу дітей на словесне пояснення власних дій: «Що ти робиш спочатку?», «Чому обрав саме ці деталі?», «Що вийшло і як це працює?» Такі запитання активізують внутрішнє мовлення, розвивають послідовність і логічність мислення.

У роботі з дітьми з мовленнєвими труднощами важливо забезпечувати поступовість і системність. Завдання варто добирати з урахуванням індивідуальних можливостей дитини: від простого порівняння двох об'єктів до формування умінь робити узагальнення на основі кількох ознак. Доцільно поєднувати наочні засоби (малюнки, предмети, моделі) з вербальними вправами, що стимулюють активне мовлення. Педагогу слід заохочувати дітей до висловлювання власних думок, використовуючи підтримувальні репліки, уточнення та повторення правильних висловів.

Батькам рекомендується вдома створювати мовленнєво насичене середовище, у якому дитина має можливість ставити запитання, коментувати власні дії, розповідати про побачене чи почуте. Доцільно проводити спільні ігри на логічне мислення – складання пазлів, ребусів, пошук відмінностей на малюнках, класифікацію предметів за формою, кольором, призначенням. Корисно залучати дітей до побутових ситуацій, що потребують міркування: «Що треба зробити спочатку, щоб приготувати чай?», «Які речі ми беремо на прогулянку і чому?» Такі вправи не лише формують логічні операції, а й розвивають словниковий запас та зв'язне мовлення.

Важливо, щоб взаємодія педагогів і батьків була узгодженою. Спільне обговорення досягнень дитини, обмін методичними порадами, використання однакових прийомів стимуляції мислення у садочку та вдома підвищують ефективність корекційної роботи. Систематичне використання мовленнєво-ігрових технологій, вправ на аналіз і узагальнення, а також конструювання з LEGO сприяє розвитку у дітей здатності до логічних міркувань, послідовного викладу думок і підвищує їхню пізнавальну активність.

Перспективним напрямом подальшої роботи є розроблення інтегрованих програм, які поєднуюватимуть логопедичну, когнітивну та ігрову

складові. Використання цифрових конструкторів, інтерактивних навчальних платформ і сенсорних технологій дозволить урізноманітнити форми навчання, підвищити мотивацію дітей і забезпечити індивідуалізацію корекційно-розвивального процесу.

Висновки до третього розділу

Проведене формувальне дослідження дало змогу експериментально перевірити ефективність методики розвитку словесно-логічного мислення у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами засобами LEGO-конструювання (авторська методика «LEGO-LOGO»).

Отримані результати підтверджують, що запропонована методика сприяє суттєвому підвищенню рівня сформованості основних компонентів словесно-логічного мислення – аналізу, синтезу, порівняння, класифікації, узагальнення, встановлення причинно-наслідкових зв'язків та вербалізації власних міркувань. Вона забезпечує поступовий перехід від наочно-дійового до словесно-логічного мислення, формуючи у дітей здатність осмислювати власну діяльність, узагальнювати результати, аргументовано висловлювати судження.

Завдяки інтеграції практичної (конструкторської) та мовленнєвої діяльності вдалося підвищити не лише когнітивну активність, а й мотивацію дітей до мовлення, що позитивно вплинуло на розвиток зв'язного мовлення, логічного викладу думок і комунікативних умінь.

Контрольний експеримент щодо ефективності реалізації формувальної методики показав позитивну динаміку: кількість дітей із високим рівнем розвитку словесно-логічного мислення зросла в середньому на 40%, тоді як кількість дітей із низьким рівнем істотно зменшилась. Це свідчить про ефективність систематичної роботи за авторською методикою «LEGO-LOGO» як інноваційного педагогічного інструменту для логопедичної практики.

Отже, результати експерименту підтвердили гіпотезу дослідження: розвиток словесно-логічного мислення у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами є значно ефективнішим за умови використання інтегрованих технологій, які поєднують предметно-практичну діяльність із мовленнєвими завданнями. Застосування LEGO-конструювання створює природне, емоційно привабливе середовище для формування вищих психічних функцій, забезпечуючи готовність дітей до навчання в школі.

ВИСНОВКИ

У результаті аналізу теоретичних аспектів з'ясовано, що словесно-логічне мислення є провідним компонентом пізнавальної діяльності дитини старшого дошкільного віку, який забезпечує перехід від наочно-дійового до абстрактно-логічного рівня мислення. Його формування тісно пов'язане з розвитком мовлення, аналізу, синтезу, порівняння, класифікації, узагальнення, а також з умінням встановлювати причинно-наслідкові зв'язки. Проаналізовано погляди українських та зарубіжних вчених щодо закономірностей розвитку мислення дошкільників і підтверджено необхідність використання інноваційних технологій у корекційно-розвивальній роботі з дітьми.

У ході емпіричного дослідження виявлено, що більшість дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами мають середній або низький рівень сформованості компонентів словесно-логічного мислення. Найменш розвинутими виявилися вміння узагальнювати, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки та вербалізувати процес мислення. Додатково спостерігаються труднощі у класифікації предметів за різними ознаками, обмежений словниковий запас, утруднене логічне порівняння об'єктів, а також слабка здатність до аналізу та синтезу інформації, що ускладнює формування послідовних та структурованих висловлювань. Це підтвердило доцільність упровадження спеціально організованої методики розвитку логічного мислення з урахуванням мовленнєвих особливостей дітей.

Розроблена та експериментально перевірена методика формування словесно-логічного мислення засобами LEGO-конструювання продемонструвала свою ефективність. Результати формувального експерименту засвідчили суттєве зростання кількості дітей із високим рівнем розвитку за компонентами аналізу, синтезу, порівняння, класифікації та узагальнення, а також зменшення частки дітей із низькими показниками. Крім того, спостерігалися позитивні зрушення у вербалізації мислення, розвитку

здатності встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, логічного порівняння предметів, а також у формуванні структурованих висловлювань та активізації пізнавальної діяльності дітей, що свідчить про загальне підвищення рівня словесно-логічного мислення. Це свідчить про позитивний вплив LEGO-технологій на розвиток пізнавальної активності, мисленнєвих операцій і мовленнєвої діяльності дітей.

Надано методичні рекомендації для педагогів та батьків щодо покращення формування словесно-логічного мислення у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами. Їх зміст полягає у систематичному застосуванні ігрових та інтерактивних методик, зокрема LEGO-конструювання, організації завдань на порівняння, класифікацію, узагальнення та встановлення причинно-наслідкових зв'язків, активному розвитку вербалізації мислення через обговорення результатів діяльності, стимулюванні логічного мислення у повсякденних ситуаціях, а також створенні підтримуючого, мотивуючого середовища, яке сприяє розвитку пізнавальної активності та мовленнєвої компетентності дитини.

Отже, застосування LEGO-конструювання у роботі з дітьми старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами є доцільним і результативним засобом розвитку словесно-логічного мислення.

Водночас, перспективами подальших наукових досліджень є вдосконалення методик формування словесно-логічного мислення у дітей старшого дошкільного віку з різними типами мовленнєвих порушень, розробка інтегрованих програм корекційно-розвивальної роботи з урахуванням індивідуальних особливостей дитини, а також вивчення тривалого впливу ігрових та конструктивних методик, зокрема LEGO-конструювання, на розвиток мислення та мовлення у дошкільників.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Актуальні проблеми психології*: зб. наук. пр. Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. К. : Видавництво «Фенікс», 2019. Т. XII. Психологія творчості. Випуск 26. 372 с.
2. Андрусишина Л. Є. Психологічні характеристики загальнофункціональних механізмів мовлення у старших дошкільників із ЗНМ. *Теорія і практика сучасної логопедії* : зб. наук. пр. Київ, 2007. С. 18–23.
3. Богуш А. М., Луцан Н. І. Мовленнєво-ігрова діяльність дошкільників : мовленнєві ігри, ситуації, вправи. 2 -ге вид, доп. : навч. посіб. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2012. 304 с.
4. Бондарчук Л. Розвиток словесно-логічного мислення дітей дошкільного віку засобами інтерактивної казки. *Якість підготовки вихователів закладів дошкільної освіти: виклики сьогодення*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Кропивницький, 25.10.2024 р.) : Кропивницький, Центральноукраїнський держ. ун-т ім. В. Винниченка, 2024. С. 288–292.
5. Бохан М. А., Башинська Н. В., Забелло Л. О., Станевич І. М., Гончарук Н. О., Карпельова І. В. Розвиток критичного мислення у процесі навчання дітей та молоді : з досвіду роботи. *Житомирищина педагогічна* : наук.-метод. журн. 2018. № 1 (9). С. 8–47.
6. Брушневська І. Закономірності розвитку дітей дошкільного віку з порушеннями мовлення. *Педагогічний часопис Волині*. 2016. № 1. С. 70-75.
7. Вікова психологія: навч. посіб. / Сергєєнкова О. П., Столярчук О. А., Коханова О. П., Пасєка О. В. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 384 с.
8. Гавриленко Н. М. Когнітивні процеси у дітей дошкільного віку: структура, закономірності розвитку. *Психологічна наука і освіта*, № 4, 2022. С. 35-44.

9. Гавриш Н. В. Розвиток логічного мислення дітей дошкільного віку засобами LEGO-конструювання. *Дошкільна освіта: теорія і практика*. 2020. №3. С. 45–49.
10. Дуткевич Т. В. Дошкільна психологія: навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2007. 392 с.
11. Жукова С. Розвиток логічного мислення учнів початкових класів шляхом вивчення формальної логіки. *Початкова школа*. 2001. №2. С. 47-52.
12. Іванчук М. Інтегрований урок як специфічна форма організації навчання. *Початкова школа*. 2004. № 5. С. 10-13.
13. Імбер В. Розвиток логічного мислення дітей дошкільного віку. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія : Педагогіка і психологія*. 2012. № 38. С. 54– 58.
14. Калмикова Л. О. Психологія розумового розвитку дитини: навч. посіб. Київ: Освіта України, 2020. 137 с.
15. Клак В. М. Психологічні особливості розвитку логічного мислення дітей дошкільного віку. *Наукові записки. Серія: Психологія і педагогіка*. 2019. № 45. С. 56–62.
16. Колбіна Д. М. Розвиток творчого мислення у дітей дошкільного віку з загальним недорозвиненням мовлення [Електронний ресурс]. URL: <http://nauka.zinet.info/23/lazurenko.php>
17. Коленда В. В. Розвиток критичного мислення школярів засобами інтегрованого навчання [Електронний ресурс]. URL: <http://elibrary.kdpu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/2713/1/>
18. Кононко О. Л. Розвиток пізнавальної активності дітей дошкільного віку. Київ : Світич, 2019. 160 с.
19. Кононко О. Л. Виховуємо соціально компетентного дошкільника: навч.-метод. посібник до Базової програми розв. дитини дошк. віку «Я у Світі». Київ: Світич, 2009. 208 с.

20. Конопляста С. Ю., Сак Т. В. Логопсихологія: навч. посіб. Київ: Знання, 2010. 293 с.
21. Копець Л. В. Класичні експерименти в психології: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. К. : Києво-Могилянська академія, 2010. 283 с.
22. Костюк Г. С. Проблеми психології мислення. Загальна психологія: хрестоматія : навч. посіб. О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська, З. В. Огороднійчук та ін. Київ : Каравела, 2007. 640 с.
23. Костюк Г. С. Психологія мислення та мовлення. Київ: Радянська школа 1956. С. 234–279.
24. Куліш І. Д. Педагогічні умови стимулювання пізнавальної активності дітей старшого дошкільного віку. *Наука та освіта в умовах війни: Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка*. 2023. С. 99-101.
25. Куліш І., Гой С. Розвиток логічного мислення як важливий компонент підготовки дітей старшого дошкільного віку до школи. *Освітні обрії*. 2020. № 2. С. 58–62.
26. Лосьєва О. О. Розвиток словесно-логічного мислення дітей дошкільного віку із загальним недорозвиненням мови. Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, 2025. 108 с.
27. Любченко І. І. Педагогічні засади розвитку логічного мислення в старших дошкільників. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини* / гол. ред.: Мартинюк М. Т. Умань : ПП Жовтий О. О., 2010. №4.1. С. 166-171.
28. Любченко І. І. Розвиток логічного мислення в початковій ланці освіти. *Наступність у навчально-виховній роботі суміжних ланок освіти: дошкільної та початкової* : матеріали міжвузівської науково-методичної конференції студентів, аспірантів, молодих науковців (м. Умань, 23.04.2008 р.). Умань : ВП «Візаві», 2008. С. 48-55.

29. Любченко І. І. Логічне мислення як невід'ємний аспект розвитку дитини у сучасному соціумі. *Вісник інституту розвитку дитини (додаток): методичні та практичні матеріали*. Київ, 2012. Вип. 3. С. 255-257.

30. Любченко І. І. Педагогічні умови розвитку логічного мислення у старших дошкільників. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08. Уман. держ. пед. ун-т ім. Павла Тичини. Умань, 2014. 318 с.

31. Любченко І. І. Передумови розвитку логічного мислення у старших дошкільників з мовленнєвими труднощами. Умань, 2014. 400 с.

32. Любченко І. І. Розвиток логічного мислення у старших дошкільників, інноваційні підходи виконання концепції розвитку дошкільної освіти 2010-2016 р. : навч.-метод. посіб. для вихователів, студентів вищих навчальних закладів, батьків. Умань : ВИЦ «Візаві», 2011. 134 с.

33. Любченко І. І. Розвиток логічного мислення у старших дошкільників: запорука успішного навчання і виховання. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини* / гол. ред.: Мартинюк М. Т. Умань: ПП Жовтий О. О., 2010. Ч. 4. С. 158- 163.

34. Любченко І. Розвиток логічного мислення у старших дошкільників як запорука успішного навчання і виховання. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету*. 2014. Ч. 3. С. 209–214.

35. Методичні рекомендації до Програми виховання і навчання дітей від двох до семи років «Дитина» / наук. кер. проекту: В. О. Огнев'юк; наук. ред. Н. В. Кудикіна, В. У. Кузьменко [та ін.] / Мін. осв. і наук., мол. та спорту України, Голов. упр. осв. і наук. викон. орг. Київміськради (КМДА), Київ. ун-т ім. Б. Грінченка. 3-е вид., доопр. та доп. К. : А Київ, ун-т ім. Б. Грінченка, 2012. 400 с.

36. Миронова С. П. Мовлення як фактор інтелектуального розвитку дошкільника. *Психолого-педагогічні проблеми розвитку дитини*, № 7, 2021. С. 35.

37. Мислення. Словничок психолога / В. Кузьменко. *Дошкільне виховання*. 1997. № 9. С. 18.
38. Митник О. Курс «Логіка» в системі загальної середньої освіти: програма, календарне планування, методичний інструментарій, поняттєвий апарат. *Початкова школа*. 2007. № 10. С. 29-36.
39. Павелків Р. В., Цигипало О. П. Дитяча психологія: підручник. 2-ге вид., випр. Київ : Академвидав, 2015. 398 с.
40. Пометун О. І. Інтерактивні технології в сучасній освіті: LEGO-методика як засіб розвитку критичного мислення. *Проблеми сучасної педагогіки*. 2021. №2. С. 33–39.
41. Поплавська Г. В. Формування критичного мислення молодших школярів на уроках інформатики. *Науковий журнал «Комп'ютерно-інтегровані технології: освіта, наука, виробництво»*. 2018. Вип. 32. С. 76–80.
42. Приходько Є., Богдан Т. Роль логічного мислення у розумовому розвитку дітей старшого дошкільного віку. *Наукові інновації та передові технології*. 2024. № 7. С. 9. С. 940-948.
43. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля» / О. І. Білан, Л. М. Возна, О. Л. Максименко та ін. Тернопіль: Мандрівець, 2012. 264 с.
44. Психологія мислення : підруч. / І. Д. Пасічник, Р. В. Каламаж, О. В. Матласевич, У.І. Нікітчук та ін.; за ред. І.Д. Пасічника. Острог : Вид-во Національного університету «Острозька академія», 2015. 560 с.
45. Романенко К. В. Емпіричне дослідження рівня розвитку логічного мислення молодших школярів. 2023. Вип. 23. С. 267–271.
46. Рускуліс Л. В. Психологічні особливості мислення майбутнього вчителя української мови. *Вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки*. 2017. Вип. 3. С. 45–49.
47. Савченко О. Я. Проблеми розвитку мислення молодших школярів у процесі навчання. *Початкова школа*. 2003. № 9. С. 3–7.

48. Савченко О.І. Формування логічного мислення молодших школярів в освітньому процесі початкової школи. Харківський національний педагогічний університет ім. Г. С. Сковороди. Харків, 2024. 59 с.

49. Середа І. В., Лубова Л. В. Психологічні особливості дітей молодшого шкільного віку із дизартрією. *Інноваційна педагогіка*. 2022. № 53, Т. 2. С. 53-56.

50. Соботович Є. Ф. Психолінгвістичні засади подолання мовленнєвих порушень у дітей. Київ: Логос, 2006. 254 с.

51. Соботович Є. Ф. Психолінгвістична періодизація мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку. *Теорія і практика сучасної логопедії*: зб. наук. пр., Київ : Актуальна освіта. 2004, №1, С. 7–35.

52. Соловйова А. В., Ласточкіна О. В. Особливості мислення дітей із мовленнєвими порушеннями старшого дошкільного віку. *Психолінгвістика*. 2020. №28(1). С. 112–120.

53. Соловйова А., Ласточкіна О. Особливості розвитку мислення у старших дошкільників із мовленнєвими порушеннями. *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки)*. Вип. 20. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2023. С. 215–223.

54. Спірова Л. Ф. Формування мисленнєвої діяльності у дітей з мовленнєвими порушеннями. К.: Освіта, 2019. 112 с.

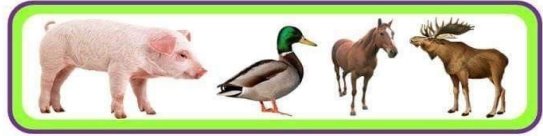
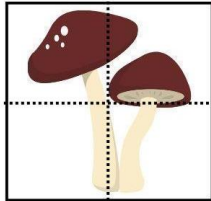
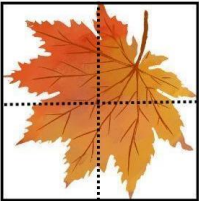
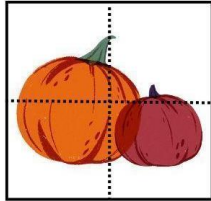
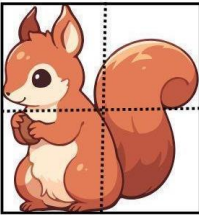
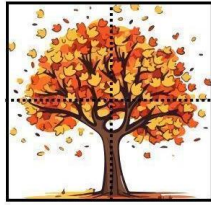
55. Стадненко Н. В. Розвиток когнітивної сфери дітей із мовленнєвими труднощами. *Дошкільна освіта*. 2021. № 4. С. 45–52.

56. Стадненко Н. М., Калмикова Л. О. Психолого-педагогічні основи корекції мовленнєвого розвитку дітей із порушеннями мовлення. Київ: Видавничий дім «Слово», 2022. 284 с.

57. Суятинова К. Розвиток логічного мислення у дітей старшого дошкільного віку. Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом. Педагогічні науки. 2024. № 3. С. 29-33.

58. Суятинова К. В. Розвиток логічного мислення у дітей старшого дошкільного віку. *Вісник МАУП. Педагогіка та психологія*, 2024. №3, С. 101–106.
59. Теряєва О. В., Верська С. В. Папка з діагностичними методиками для дітей дошкільного віку : навч.-метод. посіб. Міністерство освіти і науки України, Донбаський держ. пед. ун-т, кафедра дошкільної освіти та практичної психології. Слов'янськ : ДДПУ, 2016. С. 120.
60. Ткаченко О. М. Психолого-педагогічні особливості розвитку мислення дошкільників із ТПМ. Харків : Ранок, 2020. С. 7-10.
61. Холодова О. М., Конопляста С. Ю. Діагностика пізнавального розвитку дітей дошкільного віку: метод. посіб. Київ: Генеза, 2016. 112 с.
62. Шелестова Л. В. Інноваційні технології у розвитку пізнавальної діяльності дітей дошкільного віку. Київ: Генеза, 2019. 120 с.
63. Шеремет М. К., Боряк О. В. Неврологічні основи логопедії: навч. посіб. Суми: ФОП Цьома С.П., 2016. 252с.
64. Шульга Н. М. Розвиток логічного мислення дітей із мовленнєвими порушеннями. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*, 2021, №3(86), С. 120–126.
65. LEGO Education. Learning through Play: The LEGO Approach to Early Childhood Education. Billund: LEGO Foundation, 2018.
66. McDougal E., Silverstein P., Treleaven O., Jerrom L., Gilligan-Lee K., Gilmore C., Farran E.K. Assessing the impact of LEGO® construction training on spatial and mathematical skills. *Developmental Science*. 2024. Vol. 27, No. 2. P. e13432. <https://doi.org/10.1111/desc.13432>
67. Papert S. Mindstorms: Children, Computers, and Powerful Ideas. New York: Basic Books, 1980. 230 p.
68. Piaget J. The Construction of Reality in the Child. New York: Basic Books, 1954. 386p.

ДОДАТКИ

Знайди 5 відмінностей

@mama_navchit

Питання:

- Що буде, якщо ми не приберемо іграшки?
- Що буде, якщо взимку не буде снігу?
- Що буде, якщо друзів не допомогти?
- Що буде, якщо іграшки оживуть?

Чому молоко розлилося?

Чому хлопчик промок?

Чому дівчинка злякалась?

Чому дівчинка тримає
яблуко?

1. Вранці зайчик прокинувся і побачив, що його улюблена морквинка зникла. Він вирішив дізнатися, хто її взяв...
2. Маленьке кошеня залізло на дерево і раптом почуло дивний шурхіт у кронах...
3. У казковому лісі прокинувся велетенський гриб, який умів розмовляти. Він сказав першому, кого зустрів...
4. На небі з'явилася райдужна хмаринка. Вона спустилася на землю, щоб подарувати дітям...

**Протокол дослідження
компонентів словесно-логічного мислення**

ПІБ дитини: _____

Вік: _____

Дата: _____

Логопед: _____

I. АНАЛІЗ І СИНТЕЗ

- «Зайвий предмет» (О. Холодова, С. Конопляста) – картки з 5 предметами.
- «Склади ціле з частин».

Показники: уміння виділити зайве, пояснити ознаку, відновити предмет із частин.

Шкала:

- 5 балів – правильно визначає зайве, пояснює, самостійно складає ціле.
- 3–4 бали – виконує після підказки, інструкція повторюється, є незначні труднощі.
- 0–2 бали – виконує за наслідуванням, або взагалі не виконує.

Результат: _____

II. ПОРІВНЯННЯ

- «Чим схожі, чим різняться?» (Н. Стадненко).
- «Знайди відмінності» (Л. Фесенко).

Показники: кількість названих спільних/відмінних ознак, логічність пояснень.

Шкала:

- 5 балів – ≥ 5 подібностей і ≥ 5 відмінностей, правильні пояснення.
- 3–4 бали – виконує із підказкою, знаходить 3–4 ознаки.
- 0–2 бали – лише 1–2 ознаки, виконання хаотичне чи за наслідуванням.

Результат: _____

III. УЗАГАЛЬНЕННЯ

- «Назви одним словом» (Т. Ткаченко).
- «Добери приклади» (Є. Соботович).

Показники: вміння узагальнювати, добирати приклади.

Шкала:

- 5 балів – самостійно узагальнює всі ряди, дає приклади.
- 3–4 бали – виконує після підказки, узагальнює більшість груп.
- 0–2 бали – лише з допомогою дорослого або взагалі не виконує.

Результат: _____

IV. КЛАСИФІКАЦІЯ

- «Дві коробки» (С. Конопляста).
- «Розклади по групах».

Показники: здатність самостійно розподілити картки за категоріями, назвати ознаку.

Шкала:

- 5 балів – правильно групує всі картки, чітко пояснює принцип.
- 3–4 бали – виконує з окремими помилками чи підказками.
- 0–2 бали – виконує за зразком, хаотично, не називає ознак.

Результат: _____

V. ПРИЧИННО-НАСЛІДКОВІ ЗВ'ЯЗКИ

- «Чому так сталося?» (Л. Фесенко).
- «Що буде, якщо...» (Є. Соботович).

Показники: уміння пояснити причину події та передбачити наслідок.

Шкала:

- 5 балів – повні, логічні пояснення.
- 3–4 бали – відповіді короткі, але правильні, можливі уточнення.
- 0–2 бали – відповіді хаотичні, нелогічні, або відсутні.

Результат: _____

VI. ВЕРБАЛІЗАЦІЯ МИСЛЕННЯ

- «Склади розповідь за серією картинок» (О. Холодова).
- «Закінчи розповідь» (С. Конопляста).

Показники: послідовність викладу, завершеність думки, граматичність, використання логічних зв'язків.

Шкала:

- 5 балів – логічна, завершена розповідь з причинно-наслідковими зв'язками.
- 3–4 бали – розповідь коротка або з пропусками, можливе порушення послідовності.
- 0–2 бали – лише окремі слова чи хаотичні висловлювання.

Результат: _____

Підсумкова таблиця

Компоненти словесно-логічного мислення	Методики	Бали (0–5)
Аналіз і синтез	«Зайвий предмет», «Склади ціле з частин»	
Порівняння	«Чим схожі...», «Знайди відмінності»	
Узагальнення	«Назви одним словом», «Добери приклади»	
Класифікація	«Дві коробки», «Розклади по групах»	
Причинно-наслідкові зв'язки	«Чому так сталося?», «Що буде, якщо...»	
Вербалізація мислення	«Склади розповідь...», «Закінчи розповідь»	

Загальний рівень: високий / середній / низький